

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ARTES LIBERALES
КАФЕДРА ІСТОРІЇ

Бакалаврська робота
ЗАПОВІТИ ШЛЯХТЯНОК ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ XVII СТ. ЯК
ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ

Студентки IV курсу
групи ПС17/Б
Перцович Софії

Науковий керівник:
к. і. н. Оксана Вінниченко

ЛЬВІВ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I: УКЛАДАННЯ ТЕСТАМЕНТІВ В ГАЛИЦЬКІЙ ЗЕМЛІ	8
I. 1. Джерелознавчий аналіз тестаментів.....	8
I. 2. Особливості жіночих тестаментів.....	17
I.3.Інформативність заповітів	19
РОЗДІЛ II: ЖІНОЧА РЕЛІГІЙНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ЩОДО ДУШІ І ТІЛА	22
II.1. Розпорядження щодо тіла.....	23
II. 2. Розпорядження щодо душі.....	25
РОЗДІЛ III: ЖІНОЧА РЕЛІГІЙНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ МАЙНОВИХ РОЗПОРЯДЖЕНЬ	30
III.1. Жінка і майно.....	31
III.2. Жінка і сім'я	35
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:	45
ДОДАТОК I.....	48
ДОДАТОК II.....	52

ВСТУП

Актуальність. Все частіше в українській історіографії набувають популярності дослідження на гендерну тематику. Включення жінок в історію та дослідження їхньої ролі у попередніх століттях, стало цікавим для української історичної науки в останні десятиліття. Становище та правові можливості жінок в шляхетському соціумі починають цікавити багатьох істориків. Зокрема, цікавими стають питання жіночих можливостей у правовій сфері, сім'ї, соціумі. Окремої уваги заслуговує світ уявлень шляхтянок, які належали до привілейованого стану та мали очевидні майнові можливості й права. Джерел, які б давали відповіді на багато питань пов'язаних із жінками, а саме їх внутрішнім світом, уявою, релігійністю є небагато. Одними з таких, що містять его-елементи є тестаменти. Вони є саме тим документальним актом, які дають змогу простежити безліч елементів повсякдення тогочасного соціуму. В свою чергу, дослідження саме заповітів шляхтянок дає змогу по-іншому подивитись на повсякденні реалії жінок приналежних до шляхетського соціуму. В українській історіографії не зустрічаємо праць пов'язаних саме з жіночими тестаменами Галицької землі, а тим паче, тих, які б зачіпали питання висвітлення жіночої релігійності. Саме тому тема має очевидну **новизну**.

Мета даної роботи полягає в дослідженні релігійності шляхтянок з Галицької землі крізь призму тестаментів XVII століття.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

1. дослідити та проаналізувати текстологічні особливості заповітів XVII століття, їх формування та основні риси;
2. простежити укладання заповітів як важливої частини шляхетського життя в цілому;
3. проаналізувати особливості жіночих тестаментів;

4. дослідити особливості репрезентації релігійності жінок крізь призму розпоряджень щодо тіла, душі, майна.

Об'єктом дослідження виступає жіноча релігійність у ранньомодерній Речі Посполитій.

Предметом дослідження є прояви жіночої релігійності у тестаментях шляхтянок Галицької землі Руського воєводства Речі Посполитої у XVII столітті.

Огляд джерел. Основу дослідження склали тестаменти опубліковані вроцлавським дослідником Павлом Клінтом з колективом у виданні «Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku»¹ У роботі досліджено двадцять тестаментів шляхтянок. Також використані для порівняння чоловічі тестаменти.

Огляд літератури. Попри доволі значну дослідженість в Україні тестаментової тематики, жіночим тестантам з Галицької землі XVII століття не присвячувалася окрема увага. З українських істориків найбільше інформації про заповіти шляхти і міщан знаходимо в працях Оксани Вінниченко. До прикладу у статті «Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття»² авторка аналізує внутрішню структуру тестаментів та їх особливості. «Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої»³ - інша праця дослідниці, яка присвячена поширенню тестаментів, зокрема серед шляхти та їхні норми укладання. Серед праці авторки присвячені шляхетським заповітам є: «Заповіти

---

¹ Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018.

² Вінниченко О. Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу) / Оксана Вінниченко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. - Дрогобич, 2008. - Вип. XI–XII. - С. 527–555. Режим доступу: <http://www.er.ucu.edu.ua/handle/1/599>

³ Вінниченко О. Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 2010. Т. CCLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Книга 1. С. 74–87.

Режим

доступу:

[344632751_Spadkuvanna_za_zapovitom_v_ukrainskih_zemlah_geneza_i_pravova_reglamentacia_u_slahetskому_sere_dovisi_Reci_Pospolitoi_Zapiski_Naukovogo_tovarisstva_imeni_Sevcenka_Lviv_2010_T_CCLX_Praci_Komisii_specia](http://www.er.ucu.edu.ua/handle/1/599)
[ln](http://www.er.ucu.edu.ua/handle/1/599)

шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття»⁴ та «Засвідчення і свідки шляхетських тестаментів першої половини XVIII ст»⁵.

Роботи Наталі Старченко, як до прикладу «Джерела свідчать: кілька зауваг про дослідження становища шляхтянки в ранньомодерному соціумі Волині»⁶ більше присвячені становищу шляхтянок в соціумі, а саме волинських шляхтянок. Серед українських дослідників також можна згадати Наталю Яковенко та її збірку «Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII століття»⁷, де авторка аналізує становище та уявлення шляхтича в ранньомодерному соціумі. Білоруська дослідниця Наталія Сліж, в свою чергу, має декілька праць присвячених становищу шляхетської сім'ї, але саме на території Великого Князівства Литовського, серед таких праць є статті дослідниці: «Дакументальнай спадчыны сям'і віленскага цівуна Шымка Мацковіча і Зафеі Паўлаўны: ад сямейных адносінаў да гісторыі дома Багдана Онкавіча ў Вільні»⁸; «Выпасажэнне шляхцянак у Вялікім Княстве Літоўскім»⁹; «Шлюбныя і пазашлюбныя стасункі шляхты ў звычайным праве і заканадаўчых актах ВКЛ»¹⁰ та інші.

---

⁴ Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття. На матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду/ Оксана Вінниченко // Записки Наукового товариства імені Шевченка. - Львів, 2006.- Т. ССІІ: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін). - С. 663–686.

Режим доступу: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/600>

⁵ Вінниченко О. Засвідчення і свідки шляхетських тестаментів першої половини XVIII ст. (за матеріалами Львівського гродського суду)/ Оксана Вінниченко // Український історичний журнал. - Київ, 2008. - № 5. - С. 68–87. Режим доступу: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/602>

⁶ Старченко Н. П.

"Джерела свідчать": кілька зауваг про дослідження становища шляхтянки в ранньомодерному соціумі Волині / Н. П. Старченко // Український археографічний щорічник. - 2016. - Вип. 19-20. - С. 239-267. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uashch_2016_19-20_14

⁷ Наталя Яковенко. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. — Київ: Laugus, 2012

⁸ Сліж Н. З дакументальнай спадчыны сям'і віленскага цівуна Шымка Мацковіча і Зафеі Паўлаўны: ад сямейных адносінаў да гісторыі дома Багдана Онкавіча ў Вільні // Białoruskie Zeszyty Historyczne, 2018. № 49. С. 235–252

⁹ Сліж Н. Выпасажэнне шляхцянак у Вялікім Княстве Літоўскім // Журнал беларускіх даследаванняў. Частка 7. № 1. Лондан, 2013. С. 88–116.

¹⁰ Сліж Н. Шлюбныя і пазашлюбныя стасункі шляхты ў звычайным праве і заканадаўчых актах ВКЛ // Соціум. Альманах сацыяльнай історыі. – Київ, 2014. – Вип. 10. С. 246–288

У польській історіографії досить повною працею на тему тестаментів є книга Божени Попіоек «Woli mojej ostatniej testament ten»¹¹, в якій вона аналізує заповіти різних соціальних прошарків Польської Корони і на предмет релігії, права, майнових розпоряджень і т. д. Схожа праця є також у дослідниці Віолетти Зелецької-Міколайчик: «Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku wobec życia i śmierci w świetle testamentów»¹². Про заповіти у Великому князівстві Литовському є також праця Уршулі Августиняк «Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim»¹³, у якій розглядається питання релігійності протестантів.

Хронологічні межі даного дослідження сягають обмежуються XVII століттям і є умовними.

Географічні межі охоплюють територію Галицької землі Руського воєводства Речі Посполитої.

Методологічну основу роботи складають як загальні так і спеціальні історичні методи. Зокрема в даній роботі використовується історико-критичний метод для аналізу жіночих заповітів на предмет релігійності. Для кращого розуміння ставлення галицької шляхтянки до смерті, спасіння, родини використовується мікроісторичний підхід. Для глибокого аналізу текстів ми застосовували дискурс-аналіз, який допоміг видобути приховані контексти тестаментових актів. Для аналізу структури тестаментів було використано дипломатичний метод.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів. **Перший розділ** має назву «Укладання тестаментів в Галицькій землі, який також містить три підрозділи:

1. Джерелознавчий аналіз тестаментів

---

¹¹ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. B Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009. 52.,

¹² Wioletta Zielecka-Mikołajczyk. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku wobec życia i śmierci w świetle testamentów. – Warszawa: Neriton, 2012. – 360 s. + Il.

¹³ Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim. by Urszula Augustyniak; Wydawnictwo Naukowe Semper. Print book. Polish. 1992.

2. Особливості жіночих заповітів

3. Інформативність заповітів

У цьому розділі, аналізується поширення заповіту на українських землях, його правова регламентація, структура та особливості. Також в цьому розділі є спроба аналізу особливостей саме жіночих тестаментів та їх інформативність.

Другий розділ «Жіноча релігійність крізь призму розпоряджень щодо душі та тіла» і складається з двох підрозділів:

1. Розпорядження щодо душі
2. Розпорядження щодо тіла

У другому розділі, досліджується важливість укладання заповітів з точки зору релігійності, поняття доброї смерті, спасіння душі та записи на користь Церкви.

Останній розділ має назву «Жіноча релігійність крізь призму майнових розпоряджень» і, також, складається з двох підрозділів:

1. Жінка і майно
2. Жінка і сім'я

Тут аналізується жіночі тестаменти на предмет сім'ї та майнових розпоряджень, зокрема правове регулювання жіночого майна, джерело походження, а також важливість та жіноча роль в шляхетській сім'ї і родини в цілому.

РОЗДІЛ І: УКЛАДАННЯ ТЕСТАМЕНТІВ В ГАЛИЦЬКІЙ ЗЕМЛІ

І. 1. Джерелознавчий аналіз тестаментів.

Заповіт або ж тестамент, за визначенням є юридичним засобом, який передбачає процес передачі майна власником та розпорядженням своїми володіннями. Сам термін *тестамент* походить з латинського слова *testari*, що в перекладі означає засвідчувати¹⁴, яке стало основою для римського юридичного терміну у галузі приватного права *testamentum*.

Практика розпорядженням майном була поширена задовго до наших днів та протягом всієї історії залежно від регіону укладання заповітів могло змінюватись. Відомо, що заповідання зустрічались ще у V столітті до н.е і були регульовані римським правом, яке пізніше разом з усією античною спадщиною поширилось в Західній Європі. Тоді ж в Середні віки тестамент розглядався не лише як акт цивільного характеру, що мав забезпечити передання того чи іншого майна, а також набув духовної значимості, через стрімке поширення християнства.¹⁵ Тим не менш, нашу увагу привертає поширення тестаментів на українських теренах, зокрема в Галицькій землі.

Заповіт як писемний спосіб спадкового права поширився на цих територіях у XIV столітті в період польсько-литовського правління. Однак, до XVI століття як і на українських землях так і по всіх території ВКЛ та Корони розпорядження та передача майна серед різних верств населення здійснювалась в більшості випадків усними домовленостями. Саме через потребу кодифікувати спадкове право, вже на початку XVI століття заповіт закріплюється різного роду законодавчими актами та стає формою письмового розпорядження. Серед одних з найважливіших актів, які регулювали порядок укладання тестаментів були Литовські Статути. Перший Литовський Статут 1529 року містив в собі низку

---

¹⁴ [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/will-law>

¹⁵ Білоус Н. Тестаменти киян середини XVI – першої половини XVII століття / Ред. кол.: В. А. Смолій, О. П. Толочко, В. М. Горобець. НАН України. Інститут історії України. – К.: Видавничий дім "Простір", 2011. – 200 с.

інформації щодо того хто може та не може розпоряджатись рухомим майном, яким чином повинен був укладатись заповіт та в присутності кого. Ці положення були розкинуті в різних артикулах, що відрізняє Перший Статут від двох наступних, адже в Статутах 1566 і 1588 років, важливо, що порядок укладання тестаментів був виокремлений в окремий розділ. По суті, два наступних документи закріпили та дещо доповнили положення Статут 1529 року.¹⁶

На тих територіях українських земель, які входили до складу Польської Корони, а з 1569 року згідно Люблінської унії, до Речі Посполитої, порядок укладання заповітів регулювався польським приватним правом, яке в свою чергу протягом історії зазнало певних змін в питанні розпорядження майном¹⁷.

Зокрема, практику розпорядження майном зафіксовано ще у XIII столітті. У цей час, майже не було жодних законодавчих актів, які б могли регулювати процес передачі майна як останньої волі людини, тому успадкувати майно міг будь-хто: від близьких і далеких родичів до сторонніх людей. Також, без жодних обмежень тестатори мали змогу заповідати значну частину свого спадку на користь Церкви. Саме через поширену практику передачі майна на користь духовенству, досить довгий час порядок укладання заповітів входив до юрисдикції церковних судів, лише ближче до XVI століття тестамент як правовий акт набуває все більше світського характеру. Це було зумовлено бажанням влади дещо обмежити заповідання на користь Церкви, а зокрема нерухомого майна. Таким чином, вже на початку XVI століття простежуються суттєві обмеження в передачі майна. До прикладу, згідно з положеннями Сеймової конституції 1510 року, нерухоме майно не могло бути передане як спадок, тепер шляхта могла розпоряджатись лише грошовими виплатами та рухомим майном. Ці позиції надалі були підтверджені у Конституції Пйотрковського сейму. Деякі положення щодо розпорядження майном було прописано у конституції Краківського сейму

---

¹⁶ Вінниченко О. Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої /с. 79

¹⁷ Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття. На матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду/ с. 665

1543 року, а пізніше аж у 1676 році конституція коронаційного сейму підсумувала та доповнила раніше ухвалені законодавчі акти щодо регулювання останньої волі.¹⁸

Загалом, процес формування інституту тестаменту, на польських землях, тривав аж до XVIII століття, та перш за все мав на меті обмежити церковні впливи на розпорядження шляхтою своїх маєтностей.

Ставши актом формального характеру, згідно польського законодавства тестаменти тепер були під юрисдикцією земських, гродських, міських та сільських судів.¹⁹

Заповіти ділились на приватні та публічні, усні та письмові, звичайні та виняткові, відкриті та таємні.²⁰ *Testamenta privata* або ж приватні заповіти були укладені в присутності свідків та особисто заповідачем в той час як публічні тестаменти (*testamentum publicum*) укладались лише у присутності князів або ж самого короля. Цікаво, що такого роду заповіти були доступні лише людям шляхетського походження. Іншим типом заповіту був *testamenta nuncupativa* – усний. Заповіти такого типу укладались в присутності свідків, які, безпосередньо, власноруч записували останню волю людини, яка після укладання повинна була перевірити правильність написаного. Військові тестаменти належали до виняткових заповітів. Такого роду тестамент міг укладатись при одному або ж двох свідках.²¹

Серед шляхетського населення укладати заповіти могли як і чоловіки так і жінки, адже в польському законодавстві, насправді не було прописано чітких вимог щодо того, хто може вільно розпоряджатись своїм майном на відміну від Литовських Статутів, які чітко регулювали всі процедури заповідальних практик. Таким чином, укладання заповітів серед шляхтянок в Руському

---

¹⁸ Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття. На матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду/ с. 665

¹⁹ Там само – с. 665-666

²⁰ Dąbkowski P. Prawo prywatne polskie. T. II, ks. 3. S. 82.

²¹ Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття. На матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду/ с.667

воєводстві не було рідкісним явищем. На далі, в роботі аналізується саме жіночі тестаменти Галицької землі.

Перш ніж перейти до структури самого заповіту, важливо розуміти де саме вони містились і зберігались надалі. Більшість використаних нами заповітів, дійшли до нас саме з гродських реляційних книг Галицької землі.

Якщо ж ми говоримо про тестаменти, варто згадати таку практику як облятація. По суті, облятація полягала у внесенні написаного тестаменту в офіційний документ, якими були гродські або земські судові книги. Зазвичай, період між створенням тестаменту і його внесенням до гродських книг коливався від декількох днів до багатьох років. Інформацію про форму обляти містить і сам тестамент. Як власне Заповіт Софії Рудзької²², який був складений у 1626 році (на жаль без конкретної дати) і облятований в той же рік в січні місяці вже після смерті тестаторки. Це було поширеним явищем, коли затвердження тестаменту здійснювалось опісля смерті розпорядника чи розпорядниці і в такому випадку заповіт подавав хтось з родичів покійного. До прикладу, Агафія Терлецька здійснила свою останню волю 18 січня 1649 року²³, в той час як сам документальний акт був внесений 2 березня, того ж року, її рідним братом Станіславом Шумланським. Зустрічаються також тестаменти, які були облятовані значно пізніше аніж складені, так як Заповіт Марухни Шварчовської²⁴, що був укладений у 1618 році, і лише у 1624 був поданий до гродських книг. Загалом, серед двадцяти проаналізованих заповітів з великою різницею облятації зустрічаються не часто: Заповіт Софії, дружини Олександра Домініка Сулятицького (датований 16 листопада 1663 р., а облятований 18 березня 1669 року)²⁵, Агнешки Ленцької (датований 5 березня 1661 року; облятований 30

---

²² Testament Zofii Rudzkiej z około 1626 roku -- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 94.

²³ Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.—Там само – S.215

²⁴ Testament Maruchny ze Swaryczowskich, wdowy po primo voto Piotrze Samborze i żony secundo voto Harasima Reczyńskiego, z 1618 roku – Там само – S.94

²⁵ Testament Zofii, żony Aleksandra Dominika Sulatyckiego skarbnika kamienieckiego, z 16 listopada 1663 roku – Там само – S. 306

липня 1667 року)²⁶, та вищезгаданий Марухни Шварчовської. Решта тестаментів, укладені й облятовані або ж в той самий рік, або через декілька місяців наступного року.

Не менш важливо є дослідити внутрішню структуру тестаменту. На думку історикині Оксани Вінниченко²⁷ заповіт, як документ мав чітку структуру. Перш за все, дослідниця пропонує поділ на дві групи за змістом. Перша група формує певну заповідальну частину, де було прописано розпорядження майном, фунеральні практики, виконання тестаменту, опікунство, виплата боргів, призначення коштів та інше. Друга група, яку виокремлює дослідниця - це певні роздуми релігійного характеру, які простежуються майже в кожному тестаменті²⁸. Якщо ж говорити про більш точний поділ, то тестаменти складались з певних частин, а саме вступної частини, основної та заключної. Цікаво, що у вступній частині знаходились так звані інвокації, що були певним закликком до Божого імені. Саме з інвокацій розпочинались більшість заповітів. Однак, використання інвокацій не було важливим правовим елементом. Звертання до Бога, радше виходило з духовного бачення світу заповідача та було важливим елементом християнської традиції²⁹. Серед вибраних нами тестаментів, інвокації відсутні лише у п'ятьох. Найпоширеніше звертання було до Святої Трійці:

1. «W imię Boga Ojca i Syna, i Ducha Świętego w Trójcy Świętej Jedynego.Amen»³⁰.
2. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.Bogu Stwórcy i Odkupicielowi memu inmensas jego gratias»³¹.

---

²⁶ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 - S. 281

²⁷ О. Вінниченко Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2008. Вип. XI–XII. С. 527

²⁸. Там само – с. 527

²⁹ Там само -- с. 528

³⁰Testament Justyny, wdowy po Wojciechu Dankowskim, z 2 stycznia 1649 roku -- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 212

³¹ Testament Agafii z Szumlańskich, -- Там само – S. 215

3. «W imię Boga Wszchemogącego w Trójcy Świętej Jedyne Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»³².
4. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»³³.
5. «W imię Pana Boga Wszchemogącego. Amen»³⁴.
6. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»³⁵.
7. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»³⁶.
8. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego»³⁷.
9. «W imię Boga Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»³⁸.
10. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»³⁹.
11. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen»⁴⁰.
12. «W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego»⁴¹.

Також, поряд зі Святою Трійцею, зустрічається інвокація зі зверненням до Богородиці:

1. «W imię Pana Boga naszego w Trójcy Świętej Jedyne Ojca i Przczystej Bogarodzicę Panny Mariej»⁴².

Звернення лише до Господа Бога:

1. «W imię Pańskie. Amen»⁴³.

І один варіант латиномовної версії інвокації:

2. «In nomine Domini. Amen»⁴⁴.

³² Testament Krystyny, żony Samuela Skorupskiego, z 28 sierpnia 1673 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 392

³³ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – Там само – S. 404

³⁴ Testament Marianny z Domańskich, wdowy po Janie Mniszowskim, z 20 sierpnia 1674 roku – Там само – S. 405

³⁵ Anny z Krauszowskich, żony Andrzeja Stockiego, z 18 grud-nia 1675 roku – Там само – S. 414

³⁶ Szustowskiej z 13 kwietnia 1686 roku – Там само – S.457

³⁷ Testament Agnieszki Łęckiej – Там само – S. 281

³⁸ Testament Anny z Bełdowskich, secundo voto wdowy po Piotrze Gruszeckim, z około 1662 roku – Там само – S.291

³⁹ Testament Maryny Korczyńskiej z 23 stycznia 1646 roku – Там само – S. 195

⁴⁰ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Там само – S. 255

⁴¹ Testament Katarzyny z Krakowskich Skrzeleckiej z 17 kwietnia 1660 roku – Там само – S.271

⁴² Testament Agafii z Szumlańskich roku – Там само – S.215

⁴³ Testament Katarzyny, żony Andrzeja Dobrzańskiego, z 10 kwietnia 1644 roku – Там само – S. 188

⁴⁴ Testament Elżbiety z Kaszewskich, żony primo voto Jana Kudelskiego, secunclo voto Wacława Tymińskiego, z 13 lutego 1654 roku– Там само – S.240

В основній частині заповіти, окрім останньої волі людини, дуже часто на початку були присутні так звані *аренги*, які ми окреслюємо як певні роздуми про неминучу смерть та швидкоплинність життя, що надавало тестаменту певного емоційного забарвлення⁴⁵. До прикладу, тестаторка Христина Скорупська⁴⁶, здійснюючи свою останню волю, роздумує про неминучість смерті і на скільки важливо кожній людині завершити всі свої земні справи аби *«...в той день, коли вона покидає цей світ, виглядала безстрашною»*⁴⁷. Схожі роздуми про неминучість смерті знаходимо також в заповіті Анни Вольської⁴⁸. *«Так як кожна здорова людина чекає хвороби, хвора людина чекає смерті»*⁴⁹ такою ж думкою розпочинає свій тестамент Анна Войславська⁵⁰. Варто зазначити, що більшість роздумів про смерть носили релігійний характер, зокрема неминучість смерті чи смертельна хвороба описувались як Божа Воля, яку потрібно прийняти: *«Оскільки Всемогутній Бог за своєю святою волею зробив мені серйозну хворобу, в якій я почувався смертною, я добровільно прийняла це рішення, щоб могли врятувати свою душу...»*⁵¹.

Майже в кожному тестаменті зустрічаємо інформацію про психічне здоров'я заповідачок: *«Я Анна Стоцька, будучи при розумі і добрій пам'яті»*⁵² або ж *«...так як є слабка і до смерті ближче, проте, маючи добрий розум і пам'ять...»*⁵³. Наголос на здоровому глузді при здійсненні останньої волі мав назву клаузула, яка була частиною аренги⁵⁴. Клаузула була важливим елементом

---

⁴⁵ О. Вінниченко Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття – с. 529

⁴⁶ Testament Krystyny, żony Samuela Skorupskiego, z 28 sierpnia 1673 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 392

⁴⁷ Там само – S. 392

⁴⁸ Testament Anny z Tomaszewskich – Там само – S. 283

⁴⁹ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – Там само – S. 404

⁵⁰ Там само – S. 404

⁵¹ Testament Zofii, żony Aleksandra Dominika Sulatyckiego – Там само – S. 306

⁵² Testament Anny z Krauszowskich, żony Andrzeja Stockiego, z 18 grudnia 1675 Roku – Там само – S. 414

⁵³ Testament Anny z Jaroszewskich Szustowskiej z 13 kwietnia 1686 roku – Там само – S.457

⁵⁴ О. Вінниченко Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2008. Вип. XI–XII. С. 529

заповіту, адже перебувати у здоровому розумі, було однією з умов його укладання.

Найголовнішою метою заповіту все ж було заповідання майна і його спадкоємці. Окрім розпоряджання нажитим, дуже часто тестамент містив розпоряджання щодо душі і тіла, про що детальніше описуємо у другому розділі роботи. Також, окрім процедури передачі майна, в тестаментах часто зустрічаються прощення боргів. Щодо тих, хто міг успадковувати майно, найчастіше були діти або ж родичі. Тим не менш, серед заповітів зустрічаються також бездітні тестаторки, тобто без прямих нащадків, в такому випадку заповідачі були вільні розпоряджатись майном на користь когось з далеких родичів, повноважених осіб або ж безпосередньо Церкви⁵⁵.

У заключній частині тестаменту знаходимо інформацію про екзекуторів – опікунів або ж виконавців останньої волі тестаторок, яких вони ж самі і призначали. Вже вищезгадана Катерина Вільковська⁵⁶, будучи бездітною, призначила екзекутором свого заповіту пастора Ієроніма Климовича⁵⁷. Це свідчить про те, що виконавцями останньої волі не завжди були рідні заповідачів. Іншим важливим моментом, прописаним безпосередньо в заповіті були санкції – покарання у випадку невиконання волі тестатора. Зазвичай, санкції стосувались Страшного суду, як, до прикладу, у заповіті Анни Шустовської: *«якби хтось виступив проти моєї Волі(..) до останнього я буду апелювати до праведного суду Господа»*⁵⁸, чи іншої тестаторки Анни Грушецької⁵⁹: *«... я закликаю вас на Страшний Суд, якщо щось трапиться супроти моєї останньої волі»*⁶⁰.

---

⁵⁵ О. Вінниченко Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2008. Вип. XI–XII. С. 529-535

⁵⁶ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 255

⁵⁷ Там само – S. 255

⁵⁸ Testament Anny z Jaroszewskich Szustowskiej z 13 kwietnia 1686 roku – Там само – S.457

⁵⁹ Testament Anny z Beldowskich, secundo voto wdowy po Piotrze Gruszeckim, z około 1662 roku – Там само – S.291

⁶⁰ Там само – S. 291

Уже після всіх розпоряджень в самому кінці було зазначено дату та місце укладання тестаментів, а також підписи самих писемних заповідачів⁶¹ і свідків. Кількість свідків серед проаналізованих заповітів в середньому є між двох до десяти.

Отже, заповіти шляхтянок, виглядають актами із добре розбудованою структурою, мають елементи, за якими можна дослідити їхню релігійність. Серед таких клаузул найбільш інформативними є аренда та розпорядження щодо душі. Проте небажання обтяжити душу і перешкодити її спасінню помітне в усіх тестаментових розпорядженнях, що у свою чергу говорить про певні елементи повсякденної релігійності.

---

⁶¹ Тестаменти неписемних шляхтянок, або ж тих, хто не міг фізично поставити печатку, підписували призначені ними люди, зокрема це були родичі або ж повноважені особи.

I. 2. Особливості жіночих тестаментів

Загалом, процедура укладання заповітів чи їхня внутрішня структура не залежали від статі заповідача, але різницю становища чоловіка і жінки в актах останньої волі все ж можна простежити.

Як вже згадувалось вище, на польських землях не було зафіксовано правом, те що жінки *не могли* укладати заповіти, розпоряджатись майном чи успадковувати його. Однак, в збірнику шляхетських тестаментів гродських та земських книг галицької землі XVII століття⁶², який ми використовуємо, заповітів, складених жінками знаходимо близько шістдесят зі двохсот запропонованих. Очевидно, що чоловіки-шляхтичі як привілейована група, мали більше прав та майна аби ним розпоряджатись.

Першою відмінністю, яку можемо простежити в самому заповіті це інтитуляція. У тестаменті завжди вказувалось ім'я і прізвище, того, хто його здійснює. Чоловічі інтитуляції, зазвичай, містять лише ім'я та прізвище, якщо ж сам чоловік був на державній службі або ж священнослужителем, його титул, також міг прописуватись в самому заповіті. Так до прикладу виглядає інтитуляція Яна Садловського⁶³: «Ja, ksiądz Jan Sadłowski»⁶⁴. Жіночі інтитуляції теж могли містити лише ім'я та прізвище (Ja, Marina Korczyńska)⁶⁵; (Ja, Agnieszka Łęcka)⁶⁶; (Zofia Rudzka)⁶⁷, та в більшості випадків жінки прописували свій сімейний статус та рід походження, адже не могли займати урядових посад на відміну від чоловіків. Так у заповіті Марухни Шварчовської⁶⁸ знаходимо низку інформації, а саме, що вона з роду Шварчовських, вдова Петра

---

⁶² Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018.

⁶³ Testament Jana Sadłowskiego, plebana uścieckiego, z 6 listopada 1651 roku – Там само – S. 229

⁶⁴ Я, священник Ян Садловський

⁶⁵ Testament Maryny Korczyńskiej z 23 stycznia 1646 roku - Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018. – S.195

⁶⁶ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Там само – S. 281

⁶⁷ Testament Zofii Rudzkiej z około 1626 roku – Там само – S. 94.

⁶⁸ Testament Maruchny ze Swaryczowskich, wdowy po primo voto Piotrze Samborze i żony secundo voto Harasima Reczyńskiego, z 1618 roku – Там само – S.94

Самбора та вдруге дружина Герасима Рачинського. Агафія Терлецька⁶⁹ згідно інтитуляції, походила з роду Шумланських та була вдовою Василя Терлецького. З роду Думанських походить тестаторка Марина Мишковська⁷⁰ про що теж свідчить її інтитуляція у тестаменті. Катерина Вільковська⁷¹, в свою чергу, підписалась як дружина Пана Яна Вільковського, та уроджена Якишовська. Зустрічаються, також, заголовки без вказання на походження тестаторки. Іноді зустрічаються тестаменти з відсутньою інтитуляцією, адже тестатор обов'язково підписувався своїм іменем в кінці заповіту⁷².

Проблема підписання заповіту теж виникає в процесі укладання заповіту жінкою. Не рідко зустрічаються неписемні заповідачки, про що вказується в самому тестаменті. *«Як жінка, яка не вмє писати»*⁷³ - так вказано в заповіті Анни Шустовської, де вона просить поставити підпис одного зі свідків. В схожій ситуації через невміння писати була і вище згадана Марина Мишковська: *«І оскільки я не знаю, як підписати своє ім'я, я підписуюсь хрестом»*.⁷⁴ Цікавим є випадок Софії Сулятицької⁷⁵, яка просить підписатись своєю доньку, бо не здатна цього зробити саме через хворобу. Зрештою, простежуємо і писемних шляхтянок, як до прикладу Анна Водзінська⁷⁶, яка вказує, що підписується власною рукою.

Цікаво, що певна відмінність простежується і в майновому розпорядженні. Чоловіки, часто розпоряджались майном чи грішми, які їм дістались за заслуги перед Короною або ж певними повноваженими особами, що перш за все пов'язано з урядовими посадами, які жінкам не були доступні.

---

⁶⁹ Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.— Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018— S.215

⁷⁰ Testament Marianny z Domańskich, wdowy po Janie Mniszowskim, z 20 sierpnia 1674 roku - Там само.- S. 405

⁷¹ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Там само – S. 255

⁷² О. Вінниченко Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2008. Вип. XI–XII. С. 529.

⁷³ Testament Anny z Jaroszewskich Szustowskiej z 13 kwietnia 1686 roku – Там само – S.457

⁷⁴ Testament Marianny z Domańskich, wdowy po Janie Mniszowskim, z 20 sierpnia 1674 roku – Там само – S. 405

⁷⁵ Testament Zofii, żony Aleksandra Dominika Sulatyckiego skarbnika kamienieckiego, z 16 listopada 1663 roku – Там само – S. 306

⁷⁶ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – Там само – S. 404

Майно і грошові виплати, якими розпоряджались шляхтянки, часто були отримані ними від їхніх батьків чи покійного чоловіка.

Найчастіше жінки заповідали рухоме майно та призначали грошові виплати. Серед рухомого майна найчастіше зустрічаються одяг, прикраси та столові прибори.

1.3.Інформативність заповітів

Заповіти для дослідників є справді інформативним джерелом для вивчення шляхетського життя в цілому. Так як вивчені нами заповіти стосуються лише шляхетських жінок, з них черпаємо низку інформації й про становище шляхтянок у Польській Короні в цілому. Перш за все, в заповітах можемо простежити важливість релігії у житті шляхтича. Так як релігійний контекст присутній в кожному заповіті, зокрема різного роду аренги, заповідання на користь Церкві, про що неодноразово згадувалось. Важливо, що побожність не була прерогативою якоїсь однієї статті. У цьому ж пасажі, можна дізнатись й про конфесію заповідача, а у нашому випадку заповідачки. Серед проаналізованих тестаментів майже всі шляхтянки сповідували католицьку віру, про що самі засвідчували у своїх заповітах. Лише Анна Войславська належала *«праведній грецькій вірі»*⁷⁷. З цього можемо зробити висновок, що більшість шляхетських родин XVII століття все ж належали до Католицької Церкви.

Сімейний статус був одним з важливих моментів, яких можна було визначити за допомогою тестаменту. Очевидно, що для жінок будь-якого суспільного стану створення сім'ї було головною, а іноді єдиною, реалізацією в житті. Всі жінки з наших проаналізованих заповітів, були заміжніми або ж вдовами.

---

⁷⁷ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – - Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018– S. 404

З укладених тестаментів, також можемо черпати інформацію щодо рідні тестаторок, зокрема їх ставленням один до одного. Також, можемо простежити певну емоційність та турботу в контексті сім'ї, зокрема у жіночих тестаментах.

Не менш важливим є те, що у заповітах часто містились й певні конфліктні ситуації, які ставались з заповідачами ще при житті. Такий пласт інформації дозволяє ширше подивитись на шляхетське життя в цілому.

Досить інформативними для дослідників, також, виступають заповіти укладені одними й тими заповідачами декілька разів. Очевидно, що передбачити смерть, навіть у важкій хворобі, було неможливо. Так багато заповідачів укладали акти останньої волі будучи в хворобі, з якої потім могли й вийти без жодних наслідків. У вибраних нами тестаментах є обидва однієї шляхтянки – Катерини Якишовської, один датується 1640 роком⁷⁸, а інший та останній 1656 роком⁷⁹. Порівнюючи ці два заповіти можемо простежити життєвий шлях тестаторки. До прикладу, на момент укладання першого заповіту, тестаторка ще значиться як дружина Яна Вільковського, в той час при створенні другого акту, жінка залишається вдовою. Цікаво, що вже укладаючи свій другий заповіт 1656 року, жінка зазначає: *«Але я постановляю, якщо Бог погодиться відновити мене до кращого здоров'я, що все це (майно) залишиться зі мною»*⁸⁰. Можна припустити, що переживши одного разу важку хворобу, жінка сподівається на це й вдруге, і наголошує на важливості зберігання її майна з нею у разі її одруження.

Зрештою, існування не одного заповіту на одне й те саме ім'я, інформує нас про важливість укладання акту останньої волі при житті, і демонструє певну одержимість людини зробити все згідно правила, так званої, доброї смерті. Про це надалі поговоримо, безпосередньо, у наступному розділі, де спробуємо

---

⁷⁸ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, żony Jana Wilkowskiego, z 24 kwietnia 1640 roku - Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – s. 163

⁷⁹ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Там само– s. 255

⁸⁰ Там само– s. 255

простежити важливість укладання заповітів, а саме жіночих, з релігійної точки зору.

Підсумовуючи, варто зазначити, що тестамент є лише одним з видів джерел, які допомагають вивчати шляхетський соціум, не завжди та інформація, яку заповідачі описували в актах останньої волі несли об'єктивний характер.

РОЗДІЛ II: ЖІНОЧА РЕЛІГІЙНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ЩОДО ДУШІ І ТІЛА

Шляхта як окремий суспільний стан поміж тим, що користувались певними привілеями, мали на своїх плечах певні обов'язки не лише перед королем і державою, як, до прикладу, військова повинність, а також перед соціумом і зокрема Церквою. Релігія, а в нашому випадку християнство, в житті кожного шляхтича відігравала величезну роль, адже це та річ, яка надавала певної реалізації в суспільстві незалежно від статусу, багатства та гендеру людини.

Важливість релігійного життя, зокрема простежується і в порядку укладання заповітів. Тестаменти як акти останньої волі були частиною так званого *Ars moriendi*. Мистецтво доброї смерті передбачало перш за все завершити всі земські справи і мирно зустріти свої останні години в оточенні близьких. Раптова смерть для тогочасної людини була одним з найпоширеніших страхів, саме страх перед нею змушував шляхту укладати заповіти чи то передчасно чи на смертному ложі аби врешті спасти свою грішну душу. Через високу смертність, що була спричинена зовнішніми факторами від природніх катаклізмів та епідемій до антисанітарії та низьким рівнем медицини, цей страх смерті лише посилювався. Зрештою, жити зі страхом смерті було притаманно людині не лише нового часу, а й ще з часів середньовіччя.⁸¹

У свою чергу Католицьке вчення постійно наголошувало про спасіння душі померлого не лише через його розпорядження, а також через дії його родичів. Врятувати душу померлого можна було через молитви, Службу Божу та пожертву на користь церкви. Це засвідчує нам про важливу участь наступників померлого в «добрій смерті», адже тепер коли померла людина не мала змоги

---

⁸¹П. Дінцельбахер. Смерть: Середньовіччя // Історія європейської ментальності / ред. П. Дінцельбахер; пер. з нім. В. Кам'янець. Львів 2004, с. 305

забезпечити собі вічний мир, ця відповідальність перекладалась на його родину.⁸²

Таким чином, в шляхетських заповітах, одним з найважливіших елементів було саме розпорядження щодо душі і тіла.

II.1. Розпорядження щодо тіла

«...душа до Бога, тіло -- землі»⁸³. В актах останньої волі подбати за своє тіло, означало перш за все подбати про своє поховання. Фунеральна частина зустрічається в заповітах досить часто, адже для християнина похорони згідно його віри були дуже важливим моментом. В цій частині заповітів можемо знайти місце поховання, організацію поховання та дуже часто тих, хто займатиметься цим процесом після смерті тестаторки. Тим не менш, у вибраних нами заповітах не завжди присутня інформація про похорони.

Агафія Терлецька⁸⁴, до прикладу, прагне спочити у Гошовському монастирі, де, як вона сама зазначає, похований її син. Цьому ж монастирю вона заповідає кошти «на хвалу Богові»⁸⁵. Також, Агафія назначає виконавця своїх похоронів, яким мав стати її брат Станіслав Шумлянський. Софія Сулатицька⁸⁶ не вказує конкретно місце свого поховання, та все одно заповідає кошти на церкву в якій буде похована. (можна припустити, що це місцева церква в Подолі). Сто польських злотих та золоту монету калушинській парафіяльній церкві Фелічана Шредзінська⁸⁷, де бажає бути похованою. Христина Скорупська⁸⁸, в свою чергу, не вказує бажане місце поховання, лише заповідає кошти на свої

---

⁸² П. Дінцельбахер. Смерть: Середньовіччя // Історія європейської ментальності / ред. П. Дінцельбахер; пер. з нім. В. Кам'янець. Львів 2004, с. 305

⁸³ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018- S. 281

⁸⁴ Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.—Там само – S.215

⁸⁵ Там же – S. 215

⁸⁶ Testament Zofii, żony Aleksandra Dominika Sulatyckiego skarbnika kamienieckiego, z 16 listopada 1663 roku – Там само – S. 306

⁸⁷ Testament Felicjany z Makowskich, żony Gabriela Średzińskiego, z 22 maja 1665 roku – Там само – S.324

⁸⁸ Testament Krystyny, żony Samuela Skorupskiego, z 28 sierpnia 1673 roku – Там само – S. 392

похорони. Схожий пасаж знаходимо й в заповіті Анни Стоцької, яка передає на церкву, в якій буде похована сто злотих. Анна Шустовська⁸⁹, будучи бездітною, всю відповідальність за організацію похорону передає так званому Якубу Вільчопольському, якого вказує як свого близько друга.

Важливо, що як і в заповіті Анни так і в наступних, тестаторки наголошували на проведення похоронів згідно християнського обряду. Католицький обряд поховання важливий також Анні Вольській⁹⁰, яка бажає спочити у теребовлянському костелі. В свою чергу, Анна Грушецька, просить поховати її тіло у Будзановській церкві, якій вона заповіла сто злотих. Значну пожертву до теребовлянського костелу записує Катерина Вільковська⁹¹, а саме триста злотих, аби саме там поховали її тіло. Марина Корчинська⁹² просить свого сина Єнджея, аби поховав її в церкві Святого Яна, що в Баврові, куди вона заповідає десять злотих. Єлизавета Тименська⁹³ просить аби тіло її спочивало у місцевій парафії та передає на організацію свого похорону чотириста злотих. Цікаво, що інша тестаторка Катерина Скшельцька⁹⁴ просить організувати свої похорони свого швагра Войцеха Чоревського та просить його передати кошти на церкву, де вона спочиватиме.

Загалом, розпорядження щодо тіла, а зокрема організацію похорону, знаходимо не у всіх заповітах. Не всі тестаторки, також, зазначають виконавців своїх похоронів, адже зрештою провести фунеральний обряд було обов'язком родини, про що не завжди була потреба зазначати в самому заповіті.⁹⁵ Серед заповітів, які зовсім не мають розпоряджень щодо тіла є заповіт Марухни

---

⁸⁹ Testament Anny z Jaroszewskich Szustowskiej z 13 kwietnia 1686 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.457

⁹⁰ Testament Anny z Tomaszewskich -Та само – S. 283

⁹¹ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Там само – S. 255

⁹² Testament Maryny Korczyńskiej z 23 stycznia 1646 roku – Там само – S. 195

⁹³ Testament Elżbiety z Kaszewskich, żony primo voto Jana Kudelskiego, secundo voto Wacława Tymińskiego, z 13 lutego 1654 roku – Там само – S.240

⁹⁴ Testament Katarzyny z Krakowskich Skrzeleckiej z 17 kwietnia 1660 roku – Там само – S.271

⁹⁵ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. B Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009. – s. 78-79

Шварчовської⁹⁶, Софії Рудзької⁹⁷, (хоча сама жінка заповіла речі костелу та лікарні) та Анни Войславської⁹⁸.

Цікаво, що в деяких заповітах, організація похоронів була дуже детальною, коли шляхтичі і шляхтянки, могли навіть описувати одяг, в якому хочуть бути поховані⁹⁹. Як бачимо, обирання місця поховання було досить сакральним моментом та частиною так званої релігійної свідомості заповідачів. Більшість жінок, все ж. заповідають аби їх ховали у місцевих церквах, що означало певну близькість з місцем свого життя та своєї родини¹⁰⁰(Див. Додаток І.1.).

Важливо, що заповідання майна чи коштів церквами, в яких бажали спочивати шляхтянки, було не лише розпорядженням щодо тіла, а й також щодо душі, яка мала бути врятована і в мирі спочивати вже на іншому світі.

II. 2. Розпорядження щодо душі.

Якщо ж в контексті тіла, розпорядження означало організацію поховань, то розпорядження щодо душі мали дещо інший характер і значення. Спасіння душі, згідно церковного вчення, було одним з найважливіших моментів в житті кожного християнина. У тестаментях, як і страх смерті, мотив спасти душу простежується найкраще, адже саме на смертному ложі людині приходилось стикатись з думками про вічне. Варто зазначити, що релігійність була важлива для представників обох статей, тому в жіночих шляхетських тестаментях потреба врятувати свою душу та забезпечити вічне життя простежується дуже вдало.

---

⁹⁶ Testament Maruchny ze Swaryczowskich, wdowy po primo voto Piotrze Samborze i żony secundo voto Harasima Reczyńskiego, z 1618 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.94

⁹⁷ Testament Zofii Rudzkiej z około 1626 roku – Там само – S. 94.

⁹⁸ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – Там само – S. 404

⁹⁹ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. В Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009. – s.80

¹⁰⁰ Дзеркала ідентичності = Mirrors of Identity : дослідж. з історії уявлень та ідей в Україні XVI - початку XVIII ст. / Наталя Яковенко. – Київ: Laurus, 2012.- с 107

Аналізуючи заповіти, стає зрозуміло, що відповідальність за душу померлої, лягала на плечі її потомків чи близьких людей. Все те чим могла людина забезпечити своє спасіння полягало часто в заповіданні грошових виплат чи майна на користь Церкви. Вище згадувалось, як жінки обов'язково виплачували певну суму церквам, в яких мало спочивати їхнє тіло. Тим не менш, досить часто заповідачки в своїй останній волі, заповідаючи певну суму, просили про проведення Святої Меси за упокій їхньої душі. Ця сфера відповідальності була вже за родичами та духівництвом. Як вже неодноразово згадувалось, всі розпорядження з релігійним контекстом були частиною «доброї смерті», що в розумінні тогочасних людей, було важливою засадою для спасіння душі.

Софія Рудзька¹⁰¹, в своєму заповіті, окрім грошей, багато одягу передає саме монастирю Святого Станіслава, при тому не вказуючи своїх мотивів щодо проведення меси чи поховань. Серед речей, які жінка заповіла монастирю були дамаст¹⁰², літники¹⁰³, плащики, шарфи, смужки, шовкові сорочки та антепендій. Юстина Данковська¹⁰⁴ розпорядилась немалою сумою в тисячу злотих на користь отців-францисканців Церкви Святого Хреста, що в Галичі. Агафія Терлецька¹⁰⁵, в свою чергу, на Манявський скит передала 50 злотих та сорок злотих до бойковської церкви. Софія Сулатицька¹⁰⁶ у своїй останній волі все ж вказує мету свого заповідання на користі монастиря, а саме просить отців, аби щотижня відправляли за її душу Святу Месу. Фелічана Шредзінська¹⁰⁷, окрім суми на користь церкви, в якій бажала спочивати, заповідає сто злотих братству Святої Анни. Своїх близьких в цій де частині жінка просить *«згадувати мою*

---

¹⁰¹ Testament Zofii Rudzkiej z około 1626 roku -- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 94.

¹⁰² тканина

¹⁰³ спідниці

¹⁰⁴ Testament Justyny, wdowy po Wojciechu Dankowskim, z 2 stycznia 1649 roku -- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 212

¹⁰⁵ Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.—Там само – S.215

¹⁰⁶ Testament Zofii, żony Aleksandra Dominika Sulatyckiego skarbnika kamienieckiego, z 16 listopada 1663 roku – Там само – S. 306

¹⁰⁷ Testament Felicjany z Makowskich, żony Gabriela Średzińskiego, z 22 maja 1665 roku – Там само – S.324

душу та зробити достатньо з цього заповіту»¹⁰⁸. Анна Стоцька¹⁰⁹ за свою душу заповіла 60 злотих для отців-домініканців у Львові. Також, до отців-домініканців в Коломиї жінка віддає сто злотих. З тестаменту Агнешки Ленцької¹¹⁰ черпаємо інформацію про її заповідання на користь ордену єзуїтів у розмірі ста злотих. Шляхтянка, також, чи не єдина, хто заповів кошти на будівництво церкви в Тлумачі - двадцять польських злотих. На Святі Меси жінка заповідає на користь двох парафій – до Тишмениці десять злотих та до Підкаменя шість злотих. Окрім, грошових виплат у своїй останній волі шляхтянка перераховує речі: п'ять перлин до Єзуполя; ланцюжок на образ Святої Богородиці та сукню для парафії; шовковий фартух для святих домініканці. Анна Вольська¹¹¹, теж вирішує розпорядитись своїми речима на користь духовенству. Срібний жупан – монастирю костелу теребовльського, за упокій свого чоловіка, в цей же монастир шляхтянка передає триста злотих на церковні богослужіння. Церкві Святого Хреста жінка заповіла одинадцять срібних ложок, та адамовий килим братству Святої Анни. Єлизавета Тименська¹¹² заповідає чотириста польських злотих на Святі Меси за свою душу. Ще триста злотих жінка заповіла церкві Гусятина і таку ж суму отцям-бернардинцям. Цікаво, що інша тестаторка Катерина Вільковська¹¹³, у своїй останній волі не передає суму конкретній церкві чи монастирю, триста злотих на спасіння своєї душі вона передає священничим особам, які повинні витратити цю суму за її упокій.

Очевидно, що бажання і віра у можливість спасіння душі, заставляє тестаторок, подекуди, розпоряджатись своїм майном на користь Церкви певним фанатизмом. Тим не менш, для релігійної людини, вкластись в духовні

---

¹⁰⁸ Testament Felicjany z Makowskich, żony Gabriela Średzińskiego, z 22 maja 1665 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S.324

¹⁰⁹ Testament Anny z Krauszowskich, żony Andrzeja Stockiego, z 18 grudnia 1675 Roku – Там само – S. 414

¹¹⁰ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Там само - S. 281

¹¹¹ Testament Anny z Tomaszewskich – Там само – S. 283

¹¹² Testament Elżbiety z Kaszewskich, żony primo voto Jana Kudclskiego, secunco voto Wacława Tymińskiego, z 13 lutego 1654 roku – Там само – S.240

¹¹³ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Там само – S. 255

структури було можливістю всяко забезпечити свою душу на небесах, про що неодноразово згадувалось.

Іншим важливим моментом в контексті релігійності в цілому була благодійність. Незалежно від конфесії добродійність була однією з основних життєвих засад християнина. Благодійність включала в себе, допомогу людям похилого віку, допомога шпиталям, будівництво чи реконструкція храмів, притулків, милостиня і т.д. Важливо, що піклування про інших було християнським обов'язком. Допомога ближньому розцінювалась теж певною мірою як спасіння душі, адже, якщо ти сприяв чи сприяла добрій справі, хтось обов'язково мав помолитись за тебе.¹¹⁴

У наших заповітах, рідко зустрічаємо пасажі про добродійність, окрім вище згаданих майнових і грошових розпоряджень на користь церкви. Вже відома Софія Рудзька¹¹⁵, до прикладу, заповіла кожух, ковдру та постільну білизну шпиталю. П'ятдесят злотих передала калушській лікарні Христина Скорупська¹¹⁶. Анна Стоцька¹¹⁷, в свою чергу, заповіла сто злотих шпиталю. Більше інформації у заповітах щодо благодійності не знаходимо.

Очевидно, що заповідання на користь Церкви, благодійність, страх смерті та спасіння душі – це ті речі в заповітах, які найкраще описують релігійність жінок. Певною мірою, жінки вважались більш благочестивими та турботливими в контексті ближнього чи принаймні саме ці якості від них очікувались більше а ніж від чоловіків¹¹⁸. Це можна пояснити з точки зору гендерних ролей в соціумі та сім'ї, адже в першу чергу жінки це турботливі дружини, матері, які повинні всяко дбати про свого чоловіка, дітей, близьких, та як показують документи, й про ближніх. Тим паче, це досить вдало простежується в контексті шляхтянок,

---

¹¹⁴ Wioletta Zielecka-Mikołajczyk. *Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku wobec życia i śmierci w świetle testamentów*. – Warszawa: Neriton, 2012. – 360 s. + II.

¹¹⁵ Testament Zofii Rudzkiej z około 1626 roku -- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 94.

¹¹⁶ Testament Krystyny, żony Samuela Skorupskiego, z 28 sierpnia 1673 roku – Там само – S. 392

¹¹⁷ Testament Anny z Krauszowskich, żony Andrzeja Stockiego, z 18 grudnia 1675 Roku – Там само – S. 414

¹¹⁸ Eales, J. 1998. *Women in Early Modern England, 1500-1700*. London, UK Routledge. – c. 82

адже більшість представниць цього класу були заможними, тому їхні заповідання на користь Церкви чи інші пожертви є важливим виявом релігійності.

Ці розпорядження, також, свідчать, що жінки-шляхтянки в актах останньої волі демонструють приналежність до певної локальної релігійної культури у фунеральних практиках. Це, зокрема, проявлялося у заповіданні турбуватися про душу конкретним локальним святиням, що підкреслює приналежність заповідачок до певної локальної спільноти, частиною якої вона була за життя і прагне залишитися після смерті. Це також важливо в контексті сім'ї, адже певною мірою, саме на жінку покладалась роль матері, яка повинна навчити дітей християнської віри та в подальшому дотримуватись її. Можна зазначити, що жінки будь якого соціального статусу у свої родини відігравали роль носійок релігії та були більш відповідальні за виховання своїх дітей саме в такому дусі¹¹⁹.

Таким чином можна зробити висновок, що повсякденні релігійні практики були пов'язані із місцевими авторитетними святинями, які не завжди були парафіяльними центрами, а радше місцями індивідуальних християнських практик конкретних шляхтянок. Важливо зазначити, що мирянки східного обряду також як місця молитви за душу обирають монастирі, тоді як вірянки латинського обряду монастирі францисканців і домініканців.

---

¹¹⁹ Eales, J. 1998. *Women in Early Modern England, 1500-1700*. London, UK Routledge. – с. 82

РОЗДІЛ III: ЖІНОЧА РЕЛІГІЙНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ МАЙНОВИХ РОЗПОРЯДЖЕНЬ

Окрім духовної частини розпоряджень, не менш важливою була й матеріальна частина, адже для доброго християнина чи християнки, турбота про нажите за життя було не менш важливим ніж спасіння душі. Розпоряджатись своїм майном, також означало подбати про своїх нащадків, запобігти майбутніх конфліктів та оскаржень щодо спадку, а також можливість звільнитись від боргів родини¹²⁰.

Як вже згадувалось вище, процедура передачі майна вимагала дуже чіткої регуляції. Так у тестаментях бачимо прохання щодо виконання без жодних оскаржень та апелювання до Страшного Суду, який мав би спіткати тих, хто посмів би порушити волю заповідача чи заповідачки. Цим же моментом аргументується наявність свідків, які повинні були підтвердити волю тестаторів, підписуючись своєю власною рукою. Не менш важливо, що в заповіті повинно було прописуватись й тих, кому перейду майно та виконавців останньої волі, для уникнення конфліктів, про що йшла мова вище¹²¹.

У цьому розділі, з проаналізованих тестаментів, буде спроба дослідити важливість розпоряджень майном в контексті родини. Завдяки заповітам, можна дізнатись про різні конфліктні ситуації в родині, непорозуміння між братами та сестрами, а також певною мірою простежити певну емоційність при згадці тих чи інших членів родини, що відкриває світ уявлень про тогочасну сім'ю в цілому¹²².

Не менш, важливим, в контексті жінок-шляхтянок є, також, дослідити правовий момент заповідання та успадкування рухомого та нерухомого майна.

---

¹²⁰ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. В Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009.- s. 104

¹²¹ Там само – s. 116-117

¹²² Там само

III.1. Жінка і майно.

Сам факт існування жіночих заповітів вказує на те, що жінки все ж успадковували та розпоряджались майном. Важливо, що укладати заповіти могли не лише шляхтянки, а також міщанки і навіть селянські жінки.

У першому розділі вже було згадано, законодавство Корони, яке не надто чітко регулювало процедуру передачі майна, що означало, що, практично, ним могли розпоряджатись представники обох статей.

Важливо, що саме заповідачки досить часто вказували на джерело походження майна, яким бажали розпорядитись. Таки наголос був необхідним для того, аби в подальшому рішенні щодо майна не було оскаржене кимось з нащадків і жінка підтвердила право на це майно. Найчастіше речі, якими володіли жінки, були передані їм від їхніх чоловіків, або нажити в подружжі або ж як посаг від батькової родини.

Придане, яка наречена отримувала від батьківського дому, було важливим чинником в її подальшому стабільному фінансовому становищі. Досить часто, батько сім'ї заповідав майно на користь синів, тому придане для доньок було певним фінансовим ґрунтом в подальшому житті. Зазвичай, такий дар виплачувався грошовими сумами. Цю суму визначав сам батька, або ж його спадкоємці, тобто сини. Все ж, найчастіше батьки видавали посаг донькам, коли ті виходили заміж. До приданого також належали рухомі речі, які перш за все мали місце в господарстві: посуд, зерно, іноді худоба, а також не рідко різного роду коштовності та одяг¹²³. Шляхтянки у своїх заповітах часто розпоряджались саме своїм приданим. Так як Анна Войславська¹²⁴, до прикладу, розпорядилась певною сумою грошей, вказуючи, що ці кошти дістались їй як посаг від її батька.

---

¹²³ Wdowa-matka a kwestie majątkowe w rodzinach szlachty koronnej w XVII wieku, [w:] Społeczeństwo staropolskie, Seria nowa, T. 3: Społeczeństwo a rodzina, red. A. Karpiński, Warszawa 2011, s. 175.

¹²⁴ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – - Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018– S. 404

Юстина Данковська¹²⁵, передаючи кошти церкві, про що згадувалось вище, зазначає, що суму в тисячу злотих, отримала саме від свого покійного чоловіка Войцеха Данковського. Варто зазначити, що досить часто чоловіки передавали не лише рухоме майно своїм дружинам, а також й певні земельні наділи, для того аби забезпечити їхнє життя у фінансовому плані та захистити від подальших ускладнень з родиною¹²⁶. Не менш цікаву інформацію містить заповіт Катерини Добжанської¹²⁷. Жінка на початку своєї останньої волі заповідає рухоме майно своїм синам, але увагу привертає саме пасаж про те звідки у неї це майно: *«Золото, срібло та інші речі, все те, що записано та зазначено в реєстрі, що було придбано разом із моїм подружжям, паном Анджеєм Добжанським, нашими зусиллями¹²⁸»*. Досить поширеною практикою на польських землях було укладання так званих договорів вічної ренти. Так угоди укладались одразу після весілля та передбачали забезпечення права взаємно користуватись нажитим майном¹²⁹.

Анна Вольська¹³⁰ у своїй останній волі, розпоряджаючись майном, теж робить наголос, на тому, що речі, які вона заповідає є спільно-нажитим майном з її покійним чоловіком. Будучи бездітною, жінка значну частину рухомого майна передає своєму нинішньому чоловікові. В свою чергу у заповіті Агнешки Ленцької¹³¹ знаходимо більше інформації про передачу майна. Окрім розпоряджень на користь свого чоловіка, куди окрім рухомого майна входила худоба і пасіка та грошові виплати, жінка передає багато рухомого майна іншим людям. Так званім Пані Спондовській та пані Раковській жінка заповідає одяг. Не забула жінка, також подбати про своїх дітей та рідних, таким чином

---

¹²⁵ Testament Justyny, wdowy po Wojciechu Dankowskim, z 2 stycznia 1649 roku – Там само – S. 212

¹²⁶ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. B Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009 – s. 104-105.

¹²⁷ Testament Katarzyny, żony Andrzeja Dobrzańskiego, z 10 kwietnia 1644 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 188

¹²⁸ Там само - S. 188

¹²⁹ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. B Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009. – s. 120-121

¹³⁰ Testament Anny z Tomaszewskich - Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 283

¹³¹ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Там само - S. 281

призначивши так звану пані Тишковську, яка очевидно була її родичкою, виконавицею заповіту та опікункою її дітей, яка мала розпорядитись грішми померлої на користь її близьких. Як бачимо, для заповідачів, було важливим подбати не лише про своїх дітей, а також про братів і сестер чи близьких. Про важливість емоційного зв'язку з родиною в контексті розпорядження майна, поговоримо в подальшому підрозділі.

Про своїх близьких в останній волі не забула згадати й Агафія Шумланська¹³². Розпорядившись коштами на виплату своїх боргів, жінка приписує 600 злотих своїм племінникам. Цікаво, що в цьому заповіті Агафія згадує, що володіє станом у Боковому, яке успадкувала від свого батька. Про володіння нерухомим майном також згадує Марухна Шварчовська¹³³, яка свою спадкову частку передає своєму другому чоловікові. У тій же волі жінка передає свої багатства та землі нащадку з Речинських, якого призначає також опікуном.

Очевидно, що хоч і польське законодавство певною мірою обмежувало жінок у володінні та передачі нерухомого майна, шляхтянки, на практиці володіли землями, пасіками чи худобою або ж спільно зі своїми чоловіками або ж тими частками, які були передані їм від покійних чоловік чи батьків. Цю інформацію, якраз вдало черпаємо з тестаментів.

Анна Войславська¹³⁴ розпоряджаючись коштами на користь своєї сестри, вказує, що ті їй дістались як посаг від батька. Очевидним є те, що жінка мала в своєму розпорядженні й низку речей, які вона заповідає своїй сестрі та її нащадкам. Серед рухомих речей були прикраси: золотий ланцюжок, два кільця, одне з діамантом, а друге з бірюзою; одяг: чотири літники, шість пальто на шовковій підстилиці, п'ятдесят штук різноманітних шарфів, сорочок, фартухів та

---

¹³² Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.— Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30– S.215

¹³³ Testament Maruchny ze Swaryczowskich, wdowy po primo voto Piotrze Samborze i żony secundo voto Harasima Reczyńskiego, z 1618 roku – Там само – S.94

¹³⁴ Testament Anny z Wojślawskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – Там само – S. 404

ін; посуд: дванадцять срібних ложок, п'ять тарілок, жерстяна кружка, пара олова та свічники.

Поміж проаналізованих заповітів, нам зустрічаються тестаторки, які робили розпорядження на користь своїх слуг. Це могло бути ще одним важливим пунктом в контексті доброго християнина, а в нашому випадку християнки, як спосіб потурбуватись за тих, хто цього потребував. Вище згадана тестаторка Агнешка Лецька розпорядилась аби челяді *«щоб там не було, заплатити повинна пані Тишковська»*¹³⁵ (пані Тишковська – виконавиця її останньої волі). Катерина Вільковська¹³⁶, окрім того що передала в розпорядження двох своїх корів обом своїм служницям, також вказала їхні імена - Гричишка Манішка – та Катажина Трушинська. Анна Вольська¹³⁷ в свою чергу наголошує, на тому, що її слугам після її смерті ніхто не завдасть шкода, а зокрема її чоловік.

Досить часто, в заповітах, у майновій частині, зустрічаємо величезні пасажі інформації про конфліктні ситуації між родинами чи іншими шляхтичами, які так чи інакше загрожували доброму порядку в контексті розпоряджання майном. До прикладу, в останній волі вже згаданої Анни Вольської¹³⁸, яка датується 1661 роком, жінка, розписуючи своє рухоме майно, яке дісталось їй від покійного чоловіка, зазначає, що значну частину майна було вкрадено ворогами з її особняка під час московської війни. Інша тестаторка Маріанна Мнішовська¹³⁹, під час розпоряджання майном, розповідає про те, що так званий пан Пухальський *«...забрав у мого чоловіка двох коней, одного на сто злотих, про іншого я не знаю...»*¹⁴⁰. У цьому ж заповіті увагу привертає саме

---

¹³⁵ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018- S. 281

¹³⁶ Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku – Там само – S. 255

¹³⁷ Testament Anny z Tomaszewskich – Там само – S. 283

¹³⁸ Там само – S. 283

¹³⁹ Testament Marianny z Domańskich, wdowy po Janie Mniszowskim, z 20 sierpnia 1674 roku – Там само – S. 405

¹⁴⁰ Testament Marianny z Domańskich, wdowy po Janie Mniszowskim, z 20 sierpnia 1674 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018– S. 405

майном, яке заповідає тестаторка. Жінка заповідає багато товарів аграрного використання: зерно, (яке вона сама посіяла), ріпу, пшоно, овес, макові зерна та навіть два пшеничні поля. Все це шляхтянка заповіла теребовлянському монастирю.

Розпорядження майном тісно пов'язане з двома важливими сферами жіночої реалізації – родинної та релігійної. Заповідаючи речі на користь своїх нащадків, родини чи просто близьких друзів жінки репрезентували свою роль в родині та роль сім'ї в їхньому житті. В той час, як заповідання на користь Церкви, про що детальніше йшлося у попередньому розділі, висвітлювали жіночу роль в контексті релігійної сфери.

У наступному підрозділі за допомогою тестаментів, ми спробуємо простежити роль шляхтянки в її родині та як це пов'язувалось, безпосередньо, з релігійністю.

III.2. Жінка і сім'я

У ранньомодерний час родинна сфера конкретно визначала жіночу роль, так як, по суті, жінка будь-якого соціального статусу могла існувати лише в цій сфері. До заміжжя вона дочка своїх батьків, пізніше дружина, а в разі смерті чоловіка вдова, а пізніше й можливо, дружина вдруге, і найважливіше – матір. Варто зазначити, що важливість приналежності до сім'ї для жінок в різний період свого життя вказує на відсутність жіночої суб'єктності в патріархальному суспільстві.

Цікаво, що в епоху Відродження важливість створення сім'ї для жінок підкріплювалось й медичними переконаннями, а саме в розумінні жіночої сексуальності та тілесності. Вважалося, що жінкам через відсутність постійного статевих контакту загрожували фізичні та психічні хвороби, так як жінки, не в останню чергу через репрезентацію в літературі та Біблії, вважались сексуально ненаситними, шлюб ставав певною прийнятною нормою. Лише в контексті

подружжя жінки могли проявляти свою сексуальність, поза цією сферою, вона вважалась ще більше гріховною та аморальною¹⁴¹. Такий погляд на роль сім'ї та сприйняття жінки був притаманним й багатьом державам Західної Європи.

Велику роль у визначенні родини також відігравали релігійні вчення. Варто зазначити, що в цей період з приходом гуманізму розуміння сім'ї як соціальної одиниці є дещо іншим ніж у Середні Віки. Цьому значною мірою сприяло поширення протестантства та протестантської літератури. До прикладу, багато діячів реформаторства осмислювали шлюб як одну з найвеличніших цінностей в людському житті та всяко віддавали йому шану як особливому вияву любові.¹⁴² В контексті подружжя також визначались ролі чоловіка і жінки. Гуманісти тієї епохи, все ж дотримувались патріархальних установ щодо ролі чоловіків і жінок у сім'ї – зверхність чоловіка та покірність дружини. Відомо, що у Німеччині в цей час існували певні інструкції для чоловіків, які пояснювали як правильно керувати своєю сім'єю та господарством. Очевидно, що такі уявлення, безпосередньо, були запозичені саме з біблійних текстів та досить часто аргументувались «Божою волею»¹⁴³.

На польських землях в ранньомодерний період, як стверджує Марія Богуцька, сімейні відносини радше існували під гаслами партнерства та дружби, тим не менш, певні біблійно-патріархальні речі, все ж можемо простежити. Жінки, як зазначає авторка, окрім материнських обов'язків, мали досить значну роль у веденні господарство, що сприяло партнерським стосункам між подружжям. Такий погляд на старопольську сім'ю дослідниця аргументує працями тогочасних діячів, які описували сімейне життя на цих теренах¹⁴⁴.

Окрім, духовного виміру шлюб є певним соціально-економічним явищем. Варто зазначити, що заповіт є важливим джерелом у вивченні родинних

---

¹⁴¹ Eales, J. 1998. *Women in Early Modern England, 1500-1700*. London, UK Routledge. – с. 58

¹⁴² Bogucka Maria, *Polski renesans a rodzina: poglądy Mikołaja Reja na małżeństwo rodzinę*, [w:] *Spółeczeństwo a rodzina*, s. 13-14.

¹⁴³ Там само – s. 15

¹⁴⁴ Bogucka Maria, *Polski renesans a rodzina: poglądy Mikołaja Reja na małżeństwo rodzinę*, [w:] *Spółeczeństwo a rodzina*, – s. 16-17

та соціальних зав'язків тестаторів, їхній життєвий шлях та соціум, в якому вони існували. Тим не менш, лише одним заповітом не можна обмежуватись конкретно у вивченні сімейних відносин давньпольських родин, адже це досить однобокий погляд та й інформація про родину не завжди є вичерпною¹⁴⁵. Однак, у заповітах щодо родини певних тестаторів маємо багато інформації, а особливо у заповітах шляхтянок. Варто зазначити, що тестаменти є предметом не лише для вивчення конкретно подружніх відносин, а також про взаємини усієї родини жінки, її дітей, та подекуди братів і сестер.

Окрім майна, яке передавали жінки своїм нащадкам або близьким, вони також прописували хто буде опікуватись ними після їхньої смерті. Загалом, в заповітах, зустрічаються певні морально-духовні настанови присвячені дітям або ж родині – послух, жити в любові та злагоді аби запобігти конфліктами, а особливо майновим¹⁴⁶.

Досить часто в контексті сім'ї також знаходимо певні словесні забарвлення у описі своїх близьких, найчастіше подружжя. *«Я маю із знаменитої пам'яті пана Войцеха Данковського, мого улюбленого чоловіка.»* так описує свого покійного чоловіка тестаторка Юстина Данковська¹⁴⁷ з теплотою відзивається про своїх близьких Фелічана Шредзінська¹⁴⁸: *«Прошу моїх дорогих друзів, згадувати мою душу та зробити достатньо з цього заповіту, а саме Миколі Данчовському, моєму любому затю, 100 злотих»*¹⁴⁹. Часто, жінки дякували своїм чоловікам або близьким за турботу і любов, які ті проявляли до них ще під час життя. *«Войцеху Чоревському моєму швагрові за всі турботи та труднощі з пошуком цієї суми, а також за любов до мене, тому під час моєї*

---

¹⁴⁵ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. В Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009 – s.104

¹⁴⁶ Там само – s. 101

¹⁴⁷ Testament Justyny, wdowy po Wojciechu Dankowskim, z 2 stycznia 1649 roku -- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S. 212

¹⁴⁸ Testament Felicjany z Makowskich, żony Gabriela Średzińskiego, z 22 maja 1665 roku – Там само – S.324

¹⁴⁹ Testament Felicjany z Makowskich, żony Gabriela Średzińskiego, z 22 maja 1665 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 – S.324

останньої хвороби, показаної в цьому заповіті, я виплачую та передаю (...) я прошу його пана Войцеху Хожевському як моему захиснику та благодійнику через Божу любов»¹⁵⁰. Таку вдячність своєму швагрові виявляє тестаторка Катерина Краковська, який згідно її останньої волі мав взяти на себе всі похоронні витрати та розпорядитись її грішми.

Такі досить емоційні епітети щодо своїх близьких притаманні саме жіночим тестадам. Дуже рідко жінки прописували негативні сторони свого подружжя, радше навпаки в останній волі тестаторки були вдячні своїм чоловікам чи близьким за все те, що ті їм здійснили під час життя. Така дещо позитивно романтизована картина не надає повного розуміння того, що відбувалось у сім'ях насправді.

За допомогою тестаментів, нам відкривається ще одна важлива картина, а саме сімейний статус жінок. Як вже йшлося у попередніх розділах, сімейний статус жінки, наявність чи відсутність дітей, прописані у більшості заповідачок, адже шляхтянки на пряму залежали від своїх сімейних ролей. Щодо проаналізованих заповітів, то досить багато заповідачок на момент укладання останньої волі були вже вдруге одруженні, як до прикладу Марухна Шварчовська¹⁵¹. Завдяки заповіту, схожу ситуацію простежуємо і з Анною Вольською¹⁵², яка була вдруге одружена. Багато тестаторок, все ж, укладаючи свою останню волю були заміжніми, проте увагу нашу привертають також і вдови, які не були одружені вдруге і все ж чинили свої заповідання. У Додатку I. 2. укладено таблицю зі сімейним статусом жінок згідно проаналізованих тестаментів. (Див. Додаток I.2.) Зустрічаючи заповіді шляхетських вдів, тут також важливо розуміти їхній особливий статус в польському соціумі. Після смерті чоловіка у володіння його дружини могли переходити різний спадок. Досить часто, зокрема у 17 столітті, все частіше стала популярна практика *ex*

---

¹⁵⁰ Testament Katarzyny z Krakowskich Skrzzeleckiej z 17 kwietnia 1660 roku – Там само – S.271

¹⁵¹ Testament Maruchny ze Swaryczowskich, wdowy po primo voto Piotrze Samborze i żony secundo voto Harasima Reczyńskiego, z 1618 roku – Там само — S.94

¹⁵² Testament Anny z Tomaszewskich – Там само – S. 283

amore coniugali або ж записи для подружньої любові. Такі записи чоловіки робили під час укладання передвесільних договорів або ж під час самого шлюбу. Зазвичай, до таких записів входили саме грошові суми – це могло бути близько 30% від всього багатства, а подекуди навіть більше. Такі записи значно покращували фінансове становище жінок на випадок смерті чоловіка та робили її захищеною. Чоловіки досить часто під час шлюбу розпоряджались на користь своїх дружин додатковими сумами, не лише через подружню любов, а також заради вірності чи забезпечення потомства¹⁵³.

Іншим важливим моментом у становищі вдови, було розпорядження переданим їй майном. Овдовіла жінка у своїх розпорядженнях та володінням майна як рухомого так і нерухомого була майже необмеженою, за винятком, якщо чоловік назначав їй опікунів. Діяльність вдів, яка зафіксована в джерелах була досить значною – вони активно вели торгівлю землями, розширюючи свої володіння, позичали гроші, часто могли судитись зі своїми сусідами чи навіть родино. Будучи досить вільними у майновій сфері, жінки-вдови, могли й вільно обирати собі нових чоловіків. Майнова незалежність вдів була основою для здійснення діяльності в інших сферах життя, тобто заснування, заступництво чи письменницька діяльність. коли вони перебували в стані довготривалого вдівство, і після прийняття рішення про новий шлюб¹⁵⁴. У проаналізованих тестаментях, на момент укладання останньої волі вдовами були Юстина Данковська, Агафія Терлецька, Анна Войславська, Маріанна Мнішовська, Анна Грушецька та Катерина Вільковська.

Завдяки заповітам, відкривається ще одна важлива соціальна роль жінки в родині, а саме материнство. У наших заповітах, навіть не зважаючи на другий шлюб, багато жінок все ж були бездітними (Див. Додаток І.3.). Можна лише припустити, що жінок, для яких материнство було однією з ключових ролей як

---

¹⁵³ Wdowa-matka a kwestie majątkowe w rodzinach szlachty koronnej w XVII wieku, [w:] Społeczeństwo staropolskie, Seria nowa, T. 3: Społeczeństwo a rodzina, red. A. Karpiński, Warszawa 2011, s.174

¹⁵⁴ Там само – s. 193

і в родині так і крізь призму релігійності, відсутність дітей, могла бути досить травмуючою. Важко, стверджувати, що конкретно могло впливати на бездітність подружжя, це могло бути безплідність одного з партнера внаслідок якоїсь хвороби, старший вік, а також подекуди низький рівень медицини.

Відомо, що подекуди у тестаментх жінки самі записували те, що Бог не дав їм відчуті дару материнства¹⁵⁵. У наших заповітах, жінки не залишали схожих пасажів, проте досить цікавий випадок є з тестаментом Агафії Терлецької¹⁵⁶. Вона у своїй останній волі згадує покійного сина Стефана, проте також відомо, що у неї були й інші діти, які на момент укладання заповіту не були живими. Вона сама на початку заповіту зазначає так: «...*позбувшись з волі Божої потомків моїх рідних, сама сьогодні залишившись...*»¹⁵⁷. Як вже зазначалось вище, у разі відсутності прямих нащадків жінки також могли потурбуватись про свої близьких, а найчастіше сестер та братів.

Турботу про близьку родину, зокрема про сестер чи братів, теж зустрічаємо в заповітах. Так Анна Войславська¹⁵⁸, будучи бездітною, заповідає значну частину свого майна своїй сестрі Анастасії та її нащадкам, таким чином піклуючись про них. За допомогою передачі майна свою турботу сестрам і братам виявляє й Агнешка Ленцька¹⁵⁹. Єлизавета Тименська¹⁶⁰ заповідаючи суму своєму швагрові, наголошує аби той розпоряджався цими грішми разом з її сестрою.

В контексті турботи про своїх рідних, є також цікави випадок у заповіті Анни Стоцької¹⁶¹, жінка пише: «*я прошу свого чоловіка подбати про мого рідного*

---

¹⁵⁵ Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. В Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009 – s. 220-221

¹⁵⁶ Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.— Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 — S.215

¹⁵⁷ Там само – S. 215

¹⁵⁸ Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 Roku – Там само – S. 404

¹⁵⁹ Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku – Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wiekuc – Wrocław.2018. - T 30 - S. 281

¹⁶⁰ Testament Elżbiety z Kaszewskich, żony primo voto Jana Kudclskiego, secuncło voto Waclawa Tymieńskiego, z 13 lutego 1654 roku– Там само – S.240

¹⁶¹ Testament Anny z Krauszowskich, żony Andrzeja Stockiego, z 18 grudnia 1675 Roku – Там само – S. 414

брата, який перебуває в язичницькому полоні»¹⁶². Цей пасаж служить хорошим прикладом для розуміння жіночої ролі в контексті турботи, зокрема з релігійної точки зору.

Як бачимо, за допомогою заповіту, можемо визначити емоційну близькість тестаторок зі своїми близькими та їхні стосунки. Таким чином, можна вважати, що сім'я для жінки шляхтянки була дуже важливою, адже це саме те місце, де вона могла себе повністю реалізувати. Не менш, важливо, що бути хорошою дружиною, дочкою чи матір'ю було основною засадою релігійного вчення. Важко припустити, чи жінки турбувались по свою сім'ю лише аби висвітлити себе як справжніх християнок, це радше наслідок християнського впливу та розуміння ролі жінок в сім'ї.

---

¹⁶² Там само – S. 414

ВИСНОВКИ

Дослідивши та проаналізувавши заповіти шляхтянок галицької землі XVII століття можна зробити наступні висновки.

Тестаменти XVII столітті в загальному мають чітку структуру та характерні риси. Зокрема, це також простежується і у більшості проаналізованих нами заповітах. Нам вдалось визначити, що заповіти складались з трьох частин - вступної, основної та заключної. Ті в свою чергу визначались певними характерними рисами. Так у вступній частині ми дослідили так звані інвокації - заклики до Божого імені. З двадцяти проаналізованих нами заповітів інвокації присутні у п'ятнадцятих. Використовуючи такого роду звернення, які не були прописані законодавчими нормами, тестаторки ще на початку своїх актів останньої волі чітко демонструють свою релігійну приналежність. У цьому ж контексті нам вдалось прослідкувати так звані аренги, що означали певні роздуми щодо вічного. Саме аренги несуть цінну інформацію про розпорядження щодо душі, що є важливим елементом у багатьох жіночих заповітах. Поміж, частинами, які свідчать насамперед про важливість духовного життя, у заповітах чітко прописувався порядок спадкування майна, спадкоємці, виконавці заповіту, та свідки.

Проаналізувавши заповіти та дослідивши їхню структуру та вміст, можна також стверджувати, що сам факт укладання останньої волі мав значне місце у житті шляхтичів. З одного боку, це очевидно, бажання розпорядитись майном та забезпечити в подальшому своїх нащадків для уникнення конфліктів, з іншого ця важливість диктувалась також поняттям доброї смерті, яке нам також вдалось визначити за допомогою проаналізованих тестаментів, адже сам факт заповідання в майновому та релігійному контексті був частиною мистецтва доброї смерті.

За допомогою аналізу жіночих та частково чоловічих заповітів, вдалось виокремити й їхні відмінності. Згідно нашого дослідження, правове становище

досить вдало відображалось у написаних тестаментях. Про це, в першу чергу, свідчать інституляції, які є відмінні у жіночих та чоловічих заповітах. Ми визначили, що жінки, здійснюючи свою останню волю рідше представлялись лише своїм ім'ям та прізвищем, натомість у більшості заповітах жінки обов'язково наголошують на свій сімейний стан, а подекуди вказують й рід свого походження. В свою чергу, це рідше зустрічається у чоловічих заповітах. Взввши до уваги, саме документи останньої волі шляхтичів, ми прослідкували, що вони зазвичай вказували лише своє ім'я та прізвище, а іноді й свою професію, якщо вона була пов'язана з урядовими посадами або ж священничими. Внаслідок цього, вдалось визначити, що через неможливість жінок обіймати такого роду посади, джерело їхнього майна теж відрізнялось. Важливо, що у жіночих заповітах простежується емоційно-забарвлені висловлювання в контексті свого подружжя чи близьких, що не довелось зустріти саме у чоловічих заповіданнях.

У контексті розпоряджень щодо тіла та душі нам вдалось простежити демонстрацію жіночої релігійності. Заповідаючи на користь Церкви гроші виплати чи рухомі речі шляхтянки появляли себе як вірні християнки своєї віри. Тим не менш, саме через ці розпорядження нам вдалось дослідити інші важливі чинники у контексті жіночої релігійності. Перш за все, шляхтянки чітко прописували до якої конфесії належали, це дало розуміння загалом поєднання католицької і грецької віри на Галицькій землі. Окрім того, важливим моментом, є фунеральні розпорядження. Більшість шляхтянок, описуючи місце свого спочивання, бажали бути похованими у своїх локальних святинях. Це свідчить про важливість приналежності жінки-шляхтянки до певної локальної спільноти, яка визначалась так званним сакральним простором. У контексті релігійності, стає зрозуміло, що заповідання жінок на користь конкретної Церкви, свідчить й про духовне життя як частину їхньої повсякденності.

Не менш важливим є, дослідження щодо жіночої релігійності в контексті родини. Проаналізувавши заповіти шляхтянок, стає зрозуміло, яку роль відігравала сім'я у житті жінки і яку роль відігравала вона сама у своїй родині.

Піднесення жіночої ролі у родину не в останню чергу було впливом саме християнства, адже саме в контексті родини жінка зобов'язувалась передати всі християнські цінності нащадкам, та виховувати їх в такому ж дусі.

Таким чином можна зробити висновок, що турбота про родичів, дітей, чоловіка та близьких є частиною репрезентації жіночої релігійності.

Загалом, заповіти як джерело дещо обмежує дослідників у вивченні таких речей як, до прикладу, стосунки в родині, адже певною мірою, у них демонструється лише позитивна сторона сімейних зв'язків. Проте, якщо говорити саме про предмет релігійності та соціального становища жінок-шляхтянок – заповіт є одним з найінформативніших джерел у цих контекстах.

У майбутніх дослідженнях було б цікаво простежити відмінності між заповідями жінок-шляхтянок та міщанських жінок, зокрема й в контексті релігійності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

I. ДЖЕРЕЛА

1. *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018.*

II. ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Н. *Тестаменти киян середини XVI – першої половини XVII століття / Ред. кол.: В. А. Смолій, О. П. Толочко, В. М. Горобець. НАН України. Інститут історії України. – К.: Видавничий дім "Простір", 2011. – 200 с.*
2. Вінниченко О. *Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII століття. На матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду/ Оксана Вінниченко // Записки Наукового товариства імені Шевченка. - Львів, 2006.- Т. ССLII: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін). - С. 663–686.*
Режим доступу: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/600>
3. Вінниченко О. *Засвідчення і свідки шляхетських тестаментів першої половини XVIII ст. (за матеріалами Львівського гродського суду)/ Оксана Вінниченко // Український історичний журнал. - Київ, 2008. - № 5. - С. 68–* Режим доступу: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/602>
4. Вінниченко О. *Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої // Записки Наукового товариства імені Шевченка.*

Львів, 2010. Т. CCLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін). Книга 1. С. 74–87..

Режим

доступу:

[344632751_Spadkuvanna_za_zapovitom_v_ukrainskih_zemlah_gen_eza_i_pravova_reglamentacia_u_slahetskому_seredovisi_Reci_Pospolitoi_Zapiski_Naukovogo_tovaristva_imeni_Sevcenka_Lviv_2010_T_CCLX_Praci_Komisii_specialn](#)

5. Вінниченко О. *Формуляр шляхетського заповіту першої половини XVIII століття (спроба дипломатичного аналізу)/ Оксана Вінниченко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. - Дрогобич, 2008. - Вип. XI–XII. - С. 527–555.* Режим доступу: <http://www.er.ucu.edu.ua/handle/1/>
6. П. Дінцельбахер. *Смерть: Середньовіччя // Історія європейської ментальності / ред. П. Дінцельбахер; пер. з нім. В. Кам'янець. Львів 2004, с. 305*
7. Наталя Яковенко. *Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. — Київ: Laurus, 2012*
8. Сліж Н. *Выпасажэнне шляхцянак у Вялікім Княстве Літоўскім // Журнал беларускіх даследаванняў. Частка 7. № 1. Лондан, 2013. С. 88–116.*
9. Сліж Н. *З дакументальнай спадчыны сям'і віленскага цівуна Шымка Мацковіча і Зафеі Паўлаўны: ад сямейных адносінаў да гісторыі дома Багдана Онкавіча ў Вільні // Białoruskie Zeszyty Historyczne, 2018. № 49. С. 235–252*
10. Сліж Н. *Шлюбныя і пазашлюбныя стасункі шляхты ў звычайным праве і заканадаўчых актах ВКЛ // Соціум. Альманах соціальної історії. – Київ, 2014. – Вип. 10. С. 246–288*

11. *Bogucka Maria, Polski renesans a rodzina: poglądy Mikołaja Reja na małżeństwo rodzinę, [w:] Społeczeństwo a rodzina*
12. *Dąbkowski P. Prawo prywatne polskie. T.2. Lwów, 1911*
13. *Eales, J. 1998. Women in Early Modern England, 1500-1700. London, UK Routledge*
14. *Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim. by Urszula Augustyniak; Wydawnictwo Naukowe Semper. Print book. Polish. 1992.*
15. *Wdowa-matka a kwestie majątkowe w rodzinach szlachty koronnej w XVII wieku, [w:] Społeczeństwo staropolskie, Seria nowa, T. 3: Społeczeństwo a rodzina, red. A. Karpiński, Warszawa 2011*
16. *Wioletta Zielecka-Mikołajczyk. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku wobec życia i śmierci w świetle testamentów. – Warszawa: Neriton, 2012. – 360 s. + Il.*
17. *Woli mojej ostatniej testament ten...: testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. B Popiołek. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, 2009. 52,.*

III. СЛОВНИКИ

1. *Encyclopædia Britannica [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.britannica.com/>*

ДОДАТОК І

І. 1. Таблиця з місцями поховань шляхтянок згідно їх останньої волі.

Джерело: *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018*

<u>Ім'я тестаторки</u>	<u>Конфесія</u>	<u>Місце поховання</u>
Марухна Шварчовська	-	-
Юстина Данковська	римо-католичка	-
Софія Рудзька	римо-католичка (припускаємо)	-
Агафія Терлецька	греко-католичка (припускаємо)	Гошівський монастир
Софія Сулатцька	римо-католичка (припускаємо)	Костел
Фелічана Шредзінська	римо-католичка	Калуський костел
Христина Скорупська	римо-католичка	-
Анна Войславська	греко-католичка	-
Марина Мишковська	-	-
Анна Стоцька	римо-католичка (припускаємо)	Костел
Анна Шустовська	-	-
Агнешка Ленцька	римо-католичка (припускаємо)	-
Анна Вольська	римо-католичка	Теребовлянський костел
Анна Грушецька	-	Будзановський костел

Катерина Вільковська (перший заповіт 1640 року)	римо-католичка (припускаємо)	Теребовлянський костел
Катерина Вільковська (другий заповіт 1656 року)	римо-католичка (припускаємо)	Теребовлянський костел
Катажина Добжанська	римо-католичка	Збаразький костел
Марина Корчинська	-	Церква Святого Яна у Баворові
Ельжбета Тименська	-	Місцева парафія
Катерина Сکشелецька	-	-

I.2. Таблиця сімейного статусу шляхтянок на момент укладання заповітів

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018

Заміжні	Вдруге заміжні	Вдови	Не вказано
Софія Сулатцька	Марухна Шварчовська	Юстина Данковська	Софія Рудзька
Фелічана Шредзінська	Анна Вольська	Агафія Терлецька	Марина Корчинська
Христина Скорупська	Ельжбета Тименська	Анна Войславська	Катерина Скшелецька
Анна Стоцька		Марина Мишковська	
Анна Шустовська		Анна Грушецька	
Агнешка Ленцька		Катерина Вільковська (на момент укладання заповіту 1656 р.)	
Катерина Вільковська (згідно першим заповітом 1640 року)			
Катажина Добжанська			

I. 3. Таблиця з показниками кількості дітей тестаторок.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018

Бездітні	Діти від першого шлюбу	Діти від другого шлюбу	Не вказано
Анна Войславська	Марухна Шварчовська	Марухна Шварчовська	Софія Рудзька
Марина Мишковська	Агафія Терлецька ¹⁶³		Юстина Данковська
Катерина Вільковська	Софія Сулатцька		
Катерина Скшелецька	Фелічана Шредзінська		Христина Скорупська
Анна Шустовська	Агнешка Ленцька		Анна Стоцька
	Анна Грушецька		Ельжбета Тименська
	Марина Корчинська ¹⁶⁴		

¹⁶³ На момент укладання заповіту її діти були неживі

¹⁶⁴ Невідомо з ким перебувала у шлюбі

ДОДАТОК II

II.1. Testament Maruchny ze Swaryczowskich, wdowy po prima voto Piotrze Samborzc i żony secundo voto Harasima Rcczyńskiego, z 1618 roku.

Джерело: *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 94*

Ja, Maruchna Swaryczowska, córka szlachetne(g)o (...) Swaryczowskie(g)o z Czeremchowa, a teraz będąc żoną szlachetne(g)o Harasima Reczyńskie(g)o czynię testament takowy, będąc przy dobrym baczeniu.

Temu to wyżej pomienione(m)u małżonkowi mojemu, aby przez ten testament mój ważna była małżonkowi oprawa i dożywocie na części mojej dziedzicznej w Czeremchowie, wyjąwszy czynsz dzieci niebos(z)czyka męża mego pierwszego na imię Piotra Sambora, któremu to Harasimowi Reczyńskiemu zeznawam złotych polskich pięćdziesiąt czasy wiecznemi. A cokolwiek majątności i gruntu na potomka mojego z Reczyńskim przejdzie, aby był opiekunem i spokojnie od powinnych moich zażywał.

Działo się przy bytności Hryhora Derezowskie(g)o, przy Panu Mikołajowi [!] Hołyńskim, przy Panu Wał [!] Czermińskim. Co dla lepszej wiary i pewności pieczęć swą przykładamy. Anno Domini mille(si)mo sexcente(si)mo de(ci)mo octavo.

II .2. Testament Zofii Rudzkiej z około 1626 roku

Джерело: *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 108*

W Nesterwarze adamaszku trzy sztuki, jeden od Pana Bałabana, drugi od Jej Mci Paniej starościnej winnickiej, trzecia sztuka od Pana starosty winnickiego, łokci pięćnaście. Letnik atlasowy wiśniowy nowy niedorobiony. Płas(z)czyk atlasowy czerwony.podszyty hornostajami. W Winnicy listwy barwiste jedwabiem szyte u szwac(z)ki Bo-ruckiej, listew piętnaście. U Jej Mci Paniej starościnej winnickiej pożyczanych złotych pięćdziesiąt. Koszul para nowych jedwabiem szyte. Tu w Haliczu inderak kitajkowy błękitny na antepedium. Drugi muchajrowy. Kozuchów dwa babom do s(z)pitala. Chułsty i insze rzeczy, które by były, wszystko do klasztoru. Kołdra do szpitalia przy pościeli. Czapka sobolowa do szpit(-) Mikołaj Struś z Komorowa starosta halicki m(anu) p(ropria)

(-) Jan Stoiński⁷⁸ wojski i podstarości halicki m(anu) p(ro)p(ri)a

(-) Maciej Krzyżanowski generał grodu halickie(g)o

(-)fr(ater) Thimotheus Markowski m(anu) p(ropri)a ala.

II. 3. Testament Katarzyny z Jakyszowskich, żony Jana Wilkowskiego, z 24 kwietnia 1640 roku.

Джерело: *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 163*

Jako każdy gospodarz porządny w daleką drogę z domu swego odjeżdżając, zwykły więc przystojnie dom swój rozporządzać, tak i ja, Katarzyna z Budziszowic Wilkowska, będąc zdrową na umyśle, ale widząc się chorą i bar(d)zo słabą na ciele, spodziewając co dzień i godziną z tej (z)gniłej chałupy ciała mego ustąpić i rozłączyć, dla uspokojenia na potym wszelakich trudności małżonka mego miłego, także i pokrewnych, ten porządek według woli mojej własnej chcę mieć.

Naprzód mając ja od małżonka mego Pana Jana Wilkowskiego część w Petlikowcach w powiecie halickim daną i darowaną, nic sobie nie zostawając, tak jako akta grodzkie trembowelskie opisują, tedy połowicę tej części jużem dała i darowała Jego Mości Panu Jakubowi Bydłowskiemu Wojskiemu halickiemu, zostawując sobie jednak dożywoćcie. Teraz pilnie o to proszę Jego Mości Pana Wojskiego, aby tej części nie rozdzielając i w dom cudzy nie oddając, (w)spólnie i z tą drugą moją częścią obrócić w dom potomkom sławnej pamięci Pana Mikołaja Gołyńskiego, tak jako mi był to słowem swym Jego Mość Pan wojski przyobiecać raczył, więc że suma tej części wszytkiej mnie od małżonka mego darowana sześć tysięcy monety i liczby polskiej według podziału Ich Mościów Panów Wilkowskich jest mianowana, tedy Jego Mość Pan wojski z części swojej jeden tysiąc złotych wyjąwszy, na dwóch małżonkowi memu dożywotnie wychowanie okaże, tak aby płąt pewny na każdy rok od dwóch tysięcy złotych małżonka mego dochodził. Czegom pewna po Jego Mości Panu wojskim, że przeciw temu nie będzie, pamiętając że to dobrowolnie ode mnie Jego Mość, a ja od małżonka mego otrzymała z części mojej własnej tych trzech tysięcy złotych. Ta niech będzie dyspozycja według woli mojej.

Naprzód dług Jej Mości Paniej Gołyński(e)y tysiąc złotych zapłacić, w <któ>rnyi trzyma chłopów kilka, acz aby była słuszna. Ten dług Jego Mości Panu Wojskiemu (w)spólnie zapłacić, jednak uwoOnią z tego Jego Mości, aby tylko miał baczenie na małżonka mego z onych dwóch tysięcy złotych części swojej, jako się (w)zwyż opisało sied(e)mset złotych, od których aby płąt pewny małżonek mój brał na wychowanie swoje, póki żyw, a ta suma po śmierci małżonka m<ego>, to jest sied(e)mset złotych na kościół petlikowski aby by<ła> oddana, aby za mnie modlitwa w tym kościele była odprawowana. Z tejsze sumy pięćset złotych do konwentu trembowelskiego, z których aby na każdy tyd<zień> mszy święte za duszę moje

odprawowano. A ta suma aby nigdy nie ginęła. Na pogrzeb ciała mego trzysta złotych, aby przystojnie w kościele trembo-welskim u karmelitanów pochowane było. Dwieście złotych z tego zbioru córce Pana Malchra Wilkowskiego także sz<aty> moje białogłowskie, chusty i pościel. Sto złotych na sz<pi>tal buczacki. Złotych sto na s(z)pital trembowelski. Zł<o>tych sto Adamowi Cieszowskiemu. Krów dwie z obory m<o>jej do konwentu trembowelskiego za duszę Jej Mści Paniej Małgorzaty Strus(i)owej 146 kasztelanki halickiej. Także trzecią krowę do tegoż konwentu za duszę Hasi dworniczki mojej. Wszytek inszy zbiór i sprzęt domowy w ręce i opiekę miłego małżonka mego jako gospodarza własnego. O co pilnie proszę, aby wszystko wedle woli mojej ostateczn(e)y i opisanej było wykonano. Któr(e)y woli mojej opiekę zlecam i proszę, aby według miłości chrześcijańskiej na to się nie zbra-niali Jego Mości Pana Adama Bąka La(n)ckorońskiego podstolego halickiego, Pana Andrzeja Wilkowsk<iego>.

Działo się dnia dwudziestego czwartego Aprilis roku tysięcznego sześćsetnego czterdziestego przy bytności księdza Hieronima Klimkowicza komendarza na ten czas saposkiego, księdza Anioła ordinis carmelit(arum) conventus Trembovlien(sis), Pana Andrzeja Wilkowskiego, Pana Gabriela Silnickiego, Pana Malchra Wilkowskiego z podpisem rąk Ich Mościów

- (-) pater Hieronimus Klimkowicz commendarius Sapor(iensis) m(anu) p(ropria)
- (-) frater Angelus ordinis carmelitar(um)
- (-) Gabriel Silnicki
- (-) Malcher Wilkowski
- (-) Katarzyna Wilkowska ręką swą

II.4. Testament Maryny Korczyńskiej z 23 stycznia 1646 roku.

Джерело: *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.195*

W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Marina Korczyńska, przepędziwszy lat nie mało na tym świecie, a iż każdy człō-wiek, który się rodzi, umrzeć musi, ja bywszy pod tym dekretem Boga Najwyższego, Onemu dosyć czyniąc testament.

Wprzód oddawam ducha mego Bogu w Trójcy Jedynemu, Najświętszej Pannie Marii i wszystkim świętym, a ciało ziemi. A proszę syna swego Jędrzeja, aby on jako mnie za żywota czcił i jako matkę szanował, tak po śmierci aby mnie pochował w Baworowie w cerkwi Jana świętego. Ja lubobym chciała uczynić dobrze cerkwi za duszę swoją, w której będę leżała, bo nie mam nic swego i przy synu swem mieszkając, na łaskę się Onego spuszczam, aby on jako z rodzicielką swą i za duszę moje dobrze uczynił, który pokazując mi tę miłość jeszcze za żywota mego, za duszę moje z wysługi swej własnej daje na kościół złotych dziesięć i jałówkę krasą, k temu wszystko gospodarstwo jako jego własne nie moje przy nim niech zostawa, tak pieniądze, jako krowy, owce, konie. Co ja porachowawszy się z sumnieniem swoim, oddalam dziatki insze od wszystkiego, gdyż to nie zbiór ojca ich, ale jego własna wysługa. Przy której wysłudze t(e)y mnie za żywota chował, za co mu niech będzie Pan Bóg nagrodą.

Działo się w Szyłkowcach die vigesima tertia Ianuarii anno Domini millesimo sexcentesimo quadragésimo sexto przy bytności ojca swieszczennika baworowskiego, przy Je(g)o M(ci) Panu Mikołaju z Brzezia Chrzastowskim.

(-) Mikołaj Chrzastowski m(anu) p(ropria)

(-) Stanisław Sitecki komendarz baworowski m(anu) p(ropria)

(loci sigillorwri)

II.5. Testament Justyny, wdowy po Wojciechu Dankowskim, z 2 stycznia 1649 roku.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.212

W imię Boga Ojca i Syna, i Ducha Święte(g)o w Trójcy Świętej Jedyne(g)o. Amen.

Będąc ja, Justyna Dankowska, od Boga Wszechmogącego chorobą ciężką złożona, Panu Bogu memu wprzód podziękowawszy, że urodziwszy się i okr(z)ciwszy w wierze świętej rzymskiej katolickiej, w niejże do kresu życia mego dał żyć, przeto czując się być śmiertelną i wiedząc o tym, że człowiek każdy śmierci podległ, czynię rzeczy moich taki porządek.

To jest reformację tysiąc złotych, które mam od sławnej pamięci Pana Wojciecha Dankowskiego małżonka mego najmilszego według prawa względem posagu księgami grodzkimi halickimi zapisany, ojcom franciszkanom kościoła Świętego Krzyża w Haliczu będącego leguję, odkazuję i prawa wszytkiego ustępuję takim sposobem. Dług, który mam zapisany od jaśnie wielmożnego Pana Stanisława Potockie(g)o206 wojewody podolskiego, to jest tysiąc pięćset złotych polskich przez tegoż Jego Mości Pana wojewodę podolskiego aktami temiż grodzkimi halickimi długiem prostym zapisanych odkazuję i takim sposobem, aby tenże konwent halicki za duszę moje Pana Boga prosili. A żegnając się już z tym światem sama za miłościwe łaski mnie pokazane WMściom wszytkim dziękuję.

Działo się w Haliczu w sobotę przed niedzielą pierwszą Trzech Królów [2 I] tysiąc sześćset czterdziestego dziewiątego.

- (-) Jan Ostromecki
- (-) frater pater Bonaventura confessor(ius)
- (-) Justyna Dankowska ręką swą

II.6. Testament Agafii z Szumlańskich, wdowy po Wasylu Terleckim, z 18 stycznia 1649 roku.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.215

W imię Pana Boga nasze(g)o w Trójcy Ś(więtej) Jedyne(g)o i Przczystej Bogarodzicę Panny Mariej.

Ja, Hasia z Szumlan Terlecka, czując się być bliższą śmierci aniżeli dalszego na tym świecie życia, pozbywszy z woli Pana Boga potomków moich przyrodzonych, sama szczególnie zostawszy, postanowiłam za dobrego baczenia mego porządek uczynić i na piśmie zostawić, na com użyła przyjaciela mego dobrego Jego Mości Pana Konstantego Hoszowskiego. Który testament porządku zostawuję taki.

Ponieważ mam kondycją w Bokowie dziedziczną po rodzicu moim niebos(z)czyku Iwanie Szumlańskim na mnie prawem przyrodzonym należące (acz teraz przez nieprzyjaciela koronnego nadwerędzoną), z tej jakakolwiek jest na manastyr hoszowski, gdzie syna mego Stefana pochowała i sama mamże wolą leżeć, odkazuję i leguję złotych sto na chwałę Bożą. Na manastyr skit złotych pięćdziesiąt. Pannie Mitrodorze Rudnickiej czernicy złotych czterdzieści. Item teźże złotych dziesięć do bokowskiej cerkwi złotych czterdzieści. Tamże popowi złotych cztery. Paniej Świstelnickej Iłaszowej winnam złotych półtora sta. Także Panu Stefanowi Szumlańskiemu 209 złotych dwadzieścia i trzy. A siostrzeńcom moim, jeśli są tedy żywi, złotych polskich sześćset z chudoby mojej leguję. A na ostatek jeśli by zbywało chudoby mojej nad pomienione wydatki i nad długi, jeśli by się jakie po mojej śmierci miały znaleźć, odkazuję Panu Stanisławowi Szumlańskiemu bratu memu stryjeczemu rodzonemu i potomkom jego, aby on według pomienionego mego testamentu, oddawszy, co komu legowano, z ostatka się cieszył, a(l)bowiem ja w te nies(z)częsne czasy w swoich wielkich przypadkach i z synem moim Stefanem niebos(z)czykiem niczyjej inszej łaski ani dobroczynności w wielkim ubóstwie, w długiej chorobie aż do samej śmierci nie doznawała oprócz pomienionego Pana Stanisława Szumlańskiego i małżonki jego, co z niemałym kosztem onego być musiało i z pracą.

Kończąc tedy ten mój testament poruczam ducha mego w ręce Pana Jezusowe, a ciało ziemię, które aby pomieniony Pan Szumlański brat mój przystojnie, jako i syna mego Stefana na górze hoszowskiej w monasteru pochował, uniżenie upraszam. A kto by się

badał i wiary temu memu testamentowi zupełnej nie dawał, obowiązując sumnienie(m) i winami prawa pospolitego, aby nikt temu nie kontradykował.

Działo się w Hoszowie w domu Pana Stanisława Szumlańskiego dnia ośmnaste-(g)o stycznia roku Pańskiego tysiąc sześćset czterdzieści dziewiątego przy bytności szlachetnych ludzi.

(-) Pana Konstantego Hoszowskiego, którego ręką ten testament pisany m(anu) p(ropria)

(-) Mitrofan (i)humen hoszowski, tenże proszony od ojca i popa Wasyla hoszowskiego m(anu) p(ropria)

(-) Adam Tynbaski m(onu) p(ropria)

(-) Konstanty Hoszowski

(-) Jędrzej Szumlański

(-) Piotr Hoszowski Misiewicz

(-) Łukasz Trabczyński

(-) Jan Trabczyński m(anu) p(ropria)

II.7. Testament Katarzyny z Jakyszowskich, wdowy po Janie Wilkowskim, z 12 kwietnia 1656 roku.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 255

W imię Ojca i Syna, i Ducha S(więtego). Amen.

Ja, Katarzyna Wilkowska niegdy ś(wię)tej pamięci Pana Jana Wilkowskiego małżonka z domu urodzona Jakyszowska, będąc chorobą bar(d)zo na ciełe z dopus(z)czenia Pana Boga Wszechmogącego, ale zdrową na umyśle, przy pamięci zupełn(e)y chudoby swojej własnej po śmierci mojej takową chcę mieć dyspozycją. Półtora tysiąca złotych, które są przy Je(g)o Mci Panu Władysławie Polanowskim pożyczone i dane, cztery chłopy w Usowcach, które bym sobie odebrała, tak jako zapis ukaże, tak rozdzielam. Ojcom karmelitom do Trembowli złotych sied(e)mset na kościół i na ozdobę kościelną, ażeby u tychże ojców ciało moje po śmierci odpoczywało w kościele. Złotych sto na pogrzeb dać rozkazuję. Ubogim różnym do szpitalów złotych sto. Które za dyspozycją tychże ojców karmelitów mają być rozdane. Księdzu Hieronimowi Klimkowiczowi²⁶⁴ plebanowi petlikowskiemu złotych dwieście Pan Polanowski powinien oddać, którem ja winna była, pożyczyszy, do tych czas nie oddawała(m). Nikodemowi Silnickiemu złotych sto na konia daruję. Helenie córce Pana Polanowskiego złotych trzysta aby było oddano. To wszystko aby było oddano według woli mojej. Czeladce, którzy mi służyli: Hrycyszce Maniszce krowę pi(e)rwiastkę, Katarzynie Truszyński(ej) krowę siwą. Księdzu Hiero-nimowi krowę szóstą starą z cielęciem. Trzysta złotych u Ich Mciów Panów Gołyńskich Andrzeja i Wojciecha braci rodzonych oddaję w dyspozycją księdza Hieronima Klim-kowicza plebana petlikowskiego, aby odszukawszy to od Ich Mciów, tym szafował ku zbawieniu duszy mojej.

Zostawuję to jednak sobie, jeżeliby mię Pan Bóg raczył do lepszego zdrowia przywrócić, aby to wszystko przy mnie zostawało i ten testament ostatni(ej) woli mojej, aby mi był wrócony. Którego testamentu egzekutorem czynię naprzód wielobnego księdza Hieronima plebana petlikowskiego, potym s(z)lachtetnego Pana Więckowskiego Jana²⁶⁵, Ludwika Pana Winarskiego regenta grodzkiego trembowelskiego, aby Ich Mci nie na prośbę moją, ale racz(e)y względem Pana Boga tej się pracy nie odmawiali.

Działo się w domu Je(g)o Mci Pana Władysława Polanowskiego we wsi Husowcach die 12 Aprilis anno Domini millesimo sexcentesimo quinagesimo sexto.

(-) p(ate)r Hieronimus Klimowicz parochus Petlikovien(sis) supra notata percepi auribus manuque sum scripsi proszony od Jej Mci jako gospodarz imieniem Jej Mci podpisuję się

(-) Katarzyna Wilkowska

(-) Władysław Polanowski m(anu) p(ro)p(ria)

II.8. Testament Katarzyny z Krakowskich Skrzeleckiej z 17 kwietnia 1660.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 271

W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego.

Ja, Katarzyna Skrzelecka, będąc przy zupełnych zmysłach moich, a znając się być śmiertelną, chcąc po chrześci(j)añsku umierać, tę ostatniej woli czynię dyspozycją.

Naprzód duszę moje oddaję w moc Panu Bogu w Trójcy Świętej Jedynemu. Ciało, proszę uniżenie Je(go) Mści Pana Wojciecha Tchórzewskiego szwagra mego, aby chrześcijańskim sposobem ziemi oddane było. A że ten akt oddania ziemi potrzebuje kosztu swego, a ja na to nie mam nic a nic gotowych pieniędzy ani rzeczy ruchomych, które by się mogły sprzedać, sama tylko łaska Je(go) Mści Pana szwagra sprawić to ma się, że mię na ten czas swoim pochowa kosztem. Który koszt sobie powinien będzie z sumy niżej mianowanej naprzód odebrać i odliczyć. Którą to sumę mam realną u Je(go) Mści Pana Mniszka²⁸⁹ starosty lwowskiego jako sukcesora dóbr Je(go) Mści Pana Firleja²⁹⁰ wziętych po żenie²⁹¹ swojej dwa tysiące złotych polskich, do której odszukania, tak jako dosyć uczynienia testamentu mego ni(e) mając nikogo na ten czas bliższego czynię egzekutorem i opiekunem Je(go) Mści Pana Wojciecha Tchórzewskiego szwagra mego, którego przy tym testamencie moim uniżenie upraszam, aby odszukawszy tę sumę, taką onej uczynił dyspozycją. Naprzód koszt swój tak na pogrzeb ciała mego, jako i na od(z)yskanie sumy aby sobie Je(go) Mści Pan Tchórzewski szwagier mój według sumnienia swego odebrać raczył. A ostatek sumy wola moja jest, aby ją tenże Je(go) Mści Pan Wojciech Tchórzewski szwagier mój, wzięwszy ją do rąk własnych swoich na troje rozdzielić raczył. Część jedną do kościoła tego, w którym ciało moje pochowane będzie, tym testamentem moim leguję, aby jednak za oddaniem części tej pewny fundusz za duszę moje i krewnych moich uczyniony był. Drugą część sumy siostrze mojej Jej Mści Paniej Annie Żuchowskiej z miłości mojej odkazuję. Trzecią zaś część sumy Je(go) Mści Panu Wojciechowi Tchórzewskiemu szwagrowi memu tak na wszystkie trudy i kłopoty koło odszukania sumy tej podjęte, jako i za miłość sobie tak za żywota w ostatniej chorobie mojej pokazaną tym testamentem odkazuję i leguję. Który testament aby w niwczym nie był przeznaczony, tegoż Je(go) Mści Pana Wojciecha Tchórzewskiego jako opiekuna i dobrodzieja mego przez miłość Bożą upraszam. Mam zaś dług drugi u brata mego

rozdzonego Je(go) Mśc Pana Michała Krakowskiego złotych trzysta pięćdziesiąt, na który jest membran i rekognicja. Ten zostawuję na spłacenie długów, jeśli się które należeli po śmierci mojej. Na tej tedy sumie, a nie na inszej mają sobie nagrody rekwirować i odszukiwać sami dłużnicy.

Który testament ostatniej woli mojej kończąc Pana Boga mego proszę, jeśli mi da śmierć, aby był miłościw duszy mojej. A dla lepszej wagi i wiary testamentowi temu brata mego Je(go) Mści Pana Łukasza Krakowskiego jako przy tym testamencie będącego proszę, aby swym własnym i moim jako oczywisty świadek tego podpisał się imieniem, tudzież i ojca duchownego przy mnie będącego.

Dat(um) w Bożykowie die 17 Aprilis anno D(omi)ni 1660.

(-) ja jako proszony od Jej Mści Paniej Katarzyny Skrzeleckiej siostry mej brat i przyjaciel i oczywisty świadek testamentu tego imieniem swym własnym, tudzież i imieniem Jej Mści Paniej Katarzyny Skrzeleckiej siostry mej, będąc o to od Jej Mści samej proszony, podpisuję się z przyciśnieniem pieczęci mej Jan Łukasz Krakowski m(anu) p(ropri)a

(-) ks(iądz) Wojciech Rygoski wikaryj pod(h)ajecki m(anu) p(ropri)a, spowiednik niebosz(cz)ki Jej Mści Paniej Skrzeleckiej, kiedym dysponował duszę na tamten świat

(-) Wojciech Tchórzewski egzekutor tego testamentu m(anu) p(ropri)a

(locus sigilli)

II.9. Testament Agnieszki Łęckiej z 5 marca 1661 roku.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 281

W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego.

Ja, Agnieszka Łęcka, przy rozumie dobrym będąc, a wiedząc, iż na świecie żyjąc nieuchronnego dekretu Boskiego żaden się uchronić nie może, lec(z) go musi płacić, ja tego się spodziewając dysponuję się tak.

Naprzód duszę Panu Bogu, ciało z(i)emię. Sumę, którą mam złotych polskich półczwarta tysiąca u JMci Pana starosty czerkaskiego³¹⁵, w której trzymam Bukowne, tę sumę całe JM Paniej Tyszkowskiej rodzonej mojej, a to tym sposobem, aby dziatkom moim opiekunką była. A jeżeliby dziatki moje m(i)ąły pomrzeć, tedy ta suma ma się dostać w dział równy bratu memu i bratu Adamowi, siostrom moim z matki dwóm i z ojca dwóm. Z tej prowizji do zwyczajnych lat dziełek moich nie powinna się rachować zażywając tego JM Pani Tyszkowską. Z tejże sumy od Jej Mci Paniej siostry leguję złotych polskich sto do kościoła jezupolskiego, które aby dano na wyderkał mies(z)czaninowi jezupolskiemu, a za te prowizję, którą będą brać ojcowie, aby odprawowali co rok mszy świętych czterynaście. Tę sumę aby dała JM Pani siostra zaraz, proszę. Do Chocimierza leguję, to jest do kościoła na msze święte z tejże sumy złotych polskich dwadzieścia. Do Tłumacza złotych polskich dwadzieścia na budynek kościoła. Do Tyśmienicę złotych polskich dziesięć na msze święte. Pięć s(z)nurów pereł do Jezupola, łańcuch do obrazu Na(j)świętszej Panny, sukienkę kitajkową na ornat, fartuszek jedwabnicowy świętemu Dominikowi. Do bractwa na msze święte złotych dziesięć. Do Podkamienia na msze święte złotych sześć. Jej Mci Pannie Spondowskiej odkazuję złotych dwieście i sukienkę tabinową, kazałkę kitajkową fijkową, którą sukienkę powinna Jej Mość Pani Tyszkowską zapłacić i małżonek mój. Trzecią część dać JMci Panu Porczyńskiemu, to jest złotych pięćdziesiąt i pięć. Paniej Rakowskiej odkazuję sukienkę zieloną, złotych sześć. Małżonkowi zaś memu tę sumę odkazuję, to jest półtora tysiąca, w której trzyma Połajce u JMci Pana Jakuba Potockiego³¹⁶ kas(z)telanica krakowskiego, a to takim sposobem, aby się po śmierci jego tymże mianowanym wyżej braci i siostrom moim w równy dział dostało. Małżonkowi memu odkazuję wszystkie rzeczy tak w gumnie, bydle w stadzie, w pasiece i w rzeczach inszych trzecią część. Konie małżonkowi odkazuję. Czeladzi, cokolwiek

się winno, zapłacić powinna JMość Pani Tyszkowską, trzecią część małżonek mój. Pościel ze wszystkim małżonkowi memu odkazuję.

Na sprawienie pogrzebu aby JM Pani Tyszkowską dała z gumna, z obory, z pasieki, trzecią część małżonek mój. Co najwięcej aby nie czyniła, tylko tak jako wola moja, której gdy dość nie uczynią, na sąd straszny Boski powoływani Jej Mość Panią Tyszkowską rodzoną moją, której całe w opiekę oddaję.

Przy bytności JMci księdza plebana tłumackiego, JMci Pana Warszowskiego.

Działo się w Połaj czach piątego dnia Martii roku Pańskiego tysięcznego sześćset-nego sześćdziesiątego pierwszego.

(-) ksiądz S(z)ymon Rakocki pleban tłumacki

(-) Stanisław Warszowski (-) Piotr Więckowski (locus sigillorum duorum)

II.10. Testament Anny z Tomaszewskich, wdowy po primo voto Danielu Jabłońskim i żony secundo voto Stanisława Wolskiego, z 7 marca 1661 roku.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 283

Ja, Anna Wolska, niegdy sławnej pamięci JM Pana Jana Tomaszewskiego z niebosz(cz)ką Panią Dorotą Szaniawską spółdzona córka, urodziwszy się w wierze świętej katolickiej rzymskiej, a wiedząc o tym, że każdy człowiek żyjący podległ dekretowi Pana Najwy(z)szego i wyrok Jego święty żadnego minąć nie może, a kto się rodzi, umierać musi, ja z wolei Jego przenajświętszej będąc na świat wypus(z)czona, tegoż ferowanego dekretu codziennie spodziewać się mam, teraz jednak czując słabość sił moich, naprzód jeżeli ciało moje z duszą rozłączy Pan Najwyższy, oddaję w ręce Panu temuż duszę moje, który ją krwią Swoją przena(j)świętszą odkupić raczył i Najświęt-szej Pannie Marijej patronce, dobrodziejce mojej, a ciało moje grzeszne, jeżeli będzie rozłączone, oddaję ziemi, aby było pochowane według obrzędu katolickiego w kościele farskim trembowelskim. Duszy mojej jednak dobrze czyniąc, leguję do tego kościoła, gdzie ciało moje będzie odpoczywało, złotych polskich trzysta, które mnie należą od niebos(z)czyka małżonka mego niebos(z)czyka JM Pana Daniela Jabłońskiego na Podhajczykach u J(eg)o Mci Pana Wojskiego trembowelskiego w grodzie trembowelskim przez różne kontrakty zeznana i zapisana zostaje. Ostatek tej sumy złotych sto za duszę moje leguję J(eg)o Mci ks(iędzu) Grocholskiemu do Świętego Krzyża, aby się onych JMć ks(iędz) Grocholski po podniesionej sumie z Podhajczyk upominał, odszukawszy według wolei, co sprawił do tego kościoła Świętego Krzyża, upraszam. A te złotych trzysta, gdy będą oddane co do farskiego kościoła całe należą, tedy powinni zostawać w dyspozycji J(eg)o Mci ks(iędza) Jana Grocholskiego probos(z)cza trembowelskiego świętokrzyskiego i jak będzie wola J(eg)o Mci, sprawić co na ochędóstwo kościelne zlecam.

A co się tknie ruchomych rzeczy po niebos(z)czyku małżonku moim Panu Danielu Jabłońskim pozostałych, wszystko nieprzyjaciel zabrał pod czas wojny moskiewskiej nie tylko w moim dworku w Trembowli, ale i wszystkim to się stało obywatelom na ten czas pod fortecą zamku trembowelskiego. Lubo się trochę zostało (w)spólnej pracę mojej z niebos(z)czykiem, tedy dla turbaczej terażniejszego małżonka mego JMci Pana Stanisława Wolskiego od sukcesorów tegoż Pana Jabłońskiego te rzeczy wyliczam, kady się obróciły w testamencie. Naprzód rządzik suty srebrny kozacki, którym dała na mon-strancją do farskiego kościoła trembowels(kiego) za duszę niebos(z)czyka

małżonka mego, łyżek jedenaście srebrnych, co się zostało było, to dałam na kielich do kościoła Świętego Krzyża JM ks(iędzu) Grocholskiemu, także kobierzec adziamski, który był w zastawie u Majera, wykupiwszy on dałam go do bractwa świętej Anny do dyspozycji JMci ks(iędza) Grocholskiego. Szabla oprawna została się była po niebos(z)czyku małżonku moim, kiedy mu bydło zabrano i konie w Trembowli, musiałam ją dać za konia JM Panu Tomaszowskiemu, bom nie miała na czym wyjechać, we złotych pięćdziesiąt. Żupan hatłasowy został się był i ten w zastawie był u Majera Żyda, który wykupił małżonek mój za złotych dwadzieścia. Wolno będzie sukcesorom niebos(z)czyka małżonka mego oddać te pieniądze, a swoje odzyskać. Gdy i to wiem, że praca moja była pospołu z niebos(z)czykiem małżonkiem moim. Dworek, który jest w Trembowli, odkazuję za zasługi Jędrzejowi, przy tym i krowę, która się została po niebos(z)czyku, także i sad na Krolusze. Czeladź, która by się została po śmierci mojej, rozumiem to o miłości małżonka mego, że onym krzywdy nie uczyni i na duszę moje będzie pamiętał, za onę dobrze czynić.

Przy tym tedy upraszam Ich MM PP(a)nów przyjaciół, którzy się podpiszą na ten testament mój, a mianowicie J(eg)o Mć ks(iędza) Jana Grocholskiego probos(z)cza świętokrzyskiego, aby on odzyskawszy tę sumę, co wola onego, sprawił do kościoła za duszę tak moje, jako i niebos(z)czyka małżonka mego, to jest Daniela Jabłońskiego, i innych Ich Mciów, to jest Je(go) Mci Pana Stanisława Wolskiego małżonka mego, JM Pana Jana Więckowskiego komornika ziemskiego halickiego, Aleksandra Kwasockiego, aby tej ostatniej wolej mojej we wszystkim się dosyć stało, dokładając tego, że jeżeli mię Pan Najwyższy do pierwszego zdrowia przyprowadzić raczył, wolno mi będzie ten testament kasować i poprawić, i potwierdzić.

Działo się Podhajczykach dnia siódmego miesiąca marca roku 1666pierwszego.

(-) ja Jan Więckowski komornik ziemski halicki Jej Mci Paniej Anny Wolskiej jako testatorki, która pisać nie umie, podpisuję się

(-) ks(iądz) Jan Grocholski komendarz Trembovlien(sis) eccl(esi)ae parochialis

(-) Teodor Małynka jako proszony ręką własną

(-) Jan Więckowski komornik ziemski halicki jako proszony przyjaciel

II.11. Testament Anny z Bełdowskich, secundo voto wdowy po Piotrze Gruszeckim, ok. 1662 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.291

W imię Boga Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Anna Gruszecka, pamiętając oraz o wydanym dekrete nieodmiennym, że każdego z nas mizernego człowieka od Pana Boga Wszechmogącego zaraz postanowiono człowiekowi umrzeć mając, tedy ja też tę pobudkę napomnienia Pańskiego czynię, bo nie wiecie dnia ani godziny, za czym będąc złożona chorobą od Pana Boga Wszechmogącego na ciele moim grzesznym, ale na umyśle i rozumie moim będąc zdrowa, zdało mi się za rzecz potrzebną i pożyteczną do otrzymania łaski Najwyższego Boga do (...) grzechów moich odpuszczenia, abym jako człowiek chrześcijański z tego świata schodząc, Onemu naprzód się usprawiedliwiła z występków i nieprawości moich, a przykładem Ezechiela proroka onemi słowy napomniona: Dziś sporządź dom twój, bo jutro umrzesz. Widząc się tedy w tej chorobie bliższą śmierci niżeli życia, tak sporządza Pana Boga mego wzięwszy na pomoc, imieniem Jego świętym upraszając miłych przyjaciół moich, jako mi za żywota zwykli byli miłość swoje oświadczać, tak aby pozostałym dziatekom moim sierotom też oświadczyli i onym w sieroctwie opiekunami byli. Mianowicie Jego Mści Pana Samuela Szaniawskiego, JMści Pana Gruszeckiego podsędka podolskiego upraszam, aby ci wzwymy pomienieni przyjaciele o dziatekach moich chcieli wiedzieć i we wszystkim aby im pomocni byli, przez miłosierdzie Boże upraszam i na straszny sąd powoływani, jeżeliby inaczej się dziać miało przeciwko woli mojej ostatniej. W tej dyspozycji tej sumy, które miałam u Jej Mci Paniej Sienińskiej 333, a teraz tej sumy u sukcesorów Jej Mci powinni będą dochodzić Ich MMci Panowie opiekunowie, z której sumy u sukcesorów, gdzie grzeszne ciało moje będzie ziemi oddane, to jest w kościele budzanowskim, tam odkazuję złotych sto. Unickiemu dawnemu słuździe memu złot(ych) sto. Insze długi, które by się miały pokazać, z tejsze sumy powinni będą płacić.

Która dla pewnej powagi przy tej ostatniej woli mojej tego testamentu kazałam pisać, com kiedy wzięła Jej Mci Pani Sienińska ode mnie. Naprzód wzięła ode mnie koni cztery za złotych półczwarta, a do tego szor do tych koni z siodłem za złotych trzydzieści. Znowu gotowizną dałam Jej Mci Paniej Sienińskiej złotych czterysta i czterdzieści z dawnego długi. Jej Mci Pani Sienińska łańcuch wzięła u mnie za złotych pięćset. Dwieście złotych mi oddała, została winna złotych trzysta. Który łańcuch dostał mi się był po rodzony mojej, a ten łańcuch dostał mi się był w najwyższej

sumie, ode mnie Jej Mć Pani Sieniuska oddała go Paniej Wyżyckiej. Kiedy Jej Mć Pani Sieniuska jachała do Lwowa [?] wzięła ode mnie półmisków ośm, obrusów sześć i flaszę cynową. Kiedy Jej Mć Pani Sieniuska wyjeżdżała do Lwo<wa>, wzięła ode mnie złot(ych) 100, z któ-rych mi oddała we Lwowie złot(ych) 90, a teraz po śmierci Paniej Sieniuskiej oddał mi Jeg(o) Mć P(an) Łaszyński złot(ych) dwadzieścia i pięć, a została mi jes(z)cze winna złotych 35. Strony sumy zaś, która dziatkom moim właśnie należy, która jest przy Je(go) Mci Panu podkomorzem halickim³³⁴, aby po śmierci mojej jakiej turbaczej <nie by>ło, to też przy tej ostatniej woli mojej przypominam, com kiedy wzięła od JMcia P(ana) podkomorzego za lat 3 zupełny<ch> (...) mię, na co jes(z)cze kwity o pieniądze, które JMć ma ode mnie. Adra(tio)nem tej sumy, com musiała, to uczyniła. Wzięłam <...>

II.12. Testament Zofii, żony Aleksandra Dominika Sulatyckiego skarbnika kamienieckiego, z 16 listopada 1663 roku.

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.306

Ponieważ mnie Bóg Wszechmogący z woli Swojej świętej złożył ciężką chorobą, w której czułam się być śmiertelną, postanowiłam to dobrowolnie na umyśle swoim, abym duszę moję mogła zbawić, a najwięcej przez uczynek dobry, który taki czynię. Daję albo rozkazuję dać Panu małżonkowi memu Panu Aleksandrowi Sulatyckiemu skarbnikowi podolskiemu tysiąc złotych polskich na kościół, w którym ciało moje grzeszne będzie spoczywało. Nadto trzysta złotych polskich do tegoż kościoła aby oddał Pan małżonek, które mi się były dostały po niebos(z)czyku bracie moim stryjeczynemu Panu Janie Magdaleńskiem. Za którą sumę upraszam wielebnych ojców, którzykolwiek w tym klasztorze będą mieszkać, aby na każdy tydzień msza święta za moją duszę jedna odprawo wała się.

Lubo się to stało pisanie w niebytności Pana małżonka mego. Jednakże zabiegając w czas dobrze mej duszy czynić, z dóbr moich własnych tę sumę umyśliłam i upatry^{ła} klasztorowi co prędzej oddać przez ręce mego Pana małżonka. A żem się samą ręką swą dla bar(d)zo choroby wielkiej i niewładnienia ręką nie mogła się podpisać, rozkazałam córce mojej Paniej Zofiej, aby ta karta walor miała swój podpisać się.

Działo się dnia sześćnastego nowembra anno D(omi)ni millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio.

(-) tak jest Zofia Sulatycka ręką własną i swoją podpisuję się

II.13. Testament Felicjany z Makowskich, żony Gabriela Średzińskiego, z 22 maja 1665 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 324

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexag(esi)mo quinto die vigesima secunda Mai(i).

Przy bytności JMści księdza Pawła Zelińskiego komendarza kałuskiego na ten czas będącego, któregom upraszała jako pasterza swego, tudzież przy bytności sławetnych Panów, jako sławetnego Pana Mikołaja Krasuckiego burmistrza na ten czas będącego, Pana Jędrzeja Stolińskiego, Pana Romana Solnikowicza radziej i mies(z)czan kałuskich, sławetnych Jacka Witluka, Macieja Sparowskiego przysiężnych i mies(z)czan kałuskich testament Paniej Gabrielowej Średzińskiej.

W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Bogu Stwórcy i Odkupicielowi memu inmensas jego gratias, że mię lichą i nędzną białogłowe w wierze katolickiej świętej stworzył, a rodzice moi mili wychowali i nic się w onej nie chwając tak stoję, trwam i wierzę, jako Kościół katolicki i apostołski wierzy, po tym duszę moje jako własną Pańską i przez wszystkiego świata Odkupiciela odkupioną w ręce Boga mego oddaję. A ciało albo raczej ziemię ziemi, które będzie pogrzebione w kościele farskim kałuskim podług woli rodzzonego mego JMści Pana Daniela Makowskiego, tudzież zięcia mego JMści Pana Mikołaja Danczowskiego i córki mojej Anny Jej Mści Paniej Danczowskiej i wszystkich przyjaciół moich miłych. Co upraszam miłych przyjaciół moich, aby na duszę moje pamiętali i dosyć czynili testamentowi, a mianowicie JMści Pana Mikołaja Danczowskiego, a zięcia mego miłego, u którego zostawuję pewną sumę moje, to jest złotych sto liczby i monety polskiej, aby pomienio-ny JMśc Pan Mikołaj Danczowski z tego grontu mego, na którym raczy zostawać, oddał przez ręce swe własne do kościoła kałuskiego do (..)tanej i bractwa Anny świętej tych złotych sto, które leguję i odkazuję na groncie pomienionym.

Działo się w Kałus(z)u die et anno ut supra przy bytności ludzi zacnych (w)zwyż mianowanych, na co dla lepszej wiary i wagi rękami się swemi własnymi podpisali.

(-) ks(ia)dz) Paweł Zeliński komendarz kałuski

(-) S(z)częsna Średzińska

(-) Mikołaj Krasucki burmistrz miasta

(-) Andrzej Stoliński rajca

(-) Roman Solnikowicz rajca xxx

(-) ja, Daniel Makowski, lubom przy tem testamencie rodzonej mojej nie był, alem od żony mojej słyszał, iż niebos(zcz)ka po nas wszystkich tego afektowała i żeby te złotych sto obrócone były.

II.14. Testament Krystyny, żony Samuela Skorupskiego, z 28 sierpnia 1673 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 392

W imię Boga Wszechmogącego w Trójcy Świętej Jedynego Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Powinność to każdego człowieka jest i osobliwa mądrość widząc się być z dekretu Boskiego śmierci podległym o tym przemyśliwać zawsze, aby godziny przyjścia jej, która każdemu z nas naznaczona jest, nic nie (w)zdrygając się umysłem na to gotowym odmiany i dnia pożegnania się z tym światem wyglądał nielekliwy, dlatego ja mając przed oczyma swemi i bacząc, że siły ustają i czas nadchodzi rezolucyj mojej, tedy abym się nie zdała, lecz porządku zejść z tego świata, za pomocą Bożą umyśliłam dyspozycją ostatniej woli mojej zostawić na piśmie. Którą to, co by należało na potym do wiadomości tym, którym należeć będzie, jako najkrócej opisuję.

Naprzód wyznawszy wiarę świętą powszechną apostolską, której Kościół święty rzymski naucza, w onej przez mnie całe dotrzymaną z łaski Bożej, iż z tego świata schoǳę i umieram, znam w tym wielką łaskę Boga mego, za którą pokornie majestatowi Jego świętemu, jako i za inne różne i niezmierne dobrodziejstwa dziękuję. A naprzód, że mnie na wyobrażenie Swoje stworzył, a potym darem wiary świętej oświecić raczył. Tak też mam nadzieję, że odpuściwszy przestępstwo i niedoskonałości moje, da i zbawienie niegodnej duszy mojej. Tą tedy nadzieją wsparta schodzić z tego świata oświadczając się majestatowi Jego świętemu, że wdzięcznie tę wolą Jego świętą ze mną przyjmie. a pokornie dobroci Jego świętej proszę, aby nie wchodził w sąd z służebnicą Swoją, ale był miłościw bezmiernym grzechom moim i nie pamiętał nieprawości moich dla nie-skończonego miłosierdzia Swego. Wszystkie mego zbawienia nadzieję pokładając w miłosierdziu Jego Boskim i w zasługach męki Jezusa Chrystusa Pana i Zbawiciela mojego, którego O(j)ciec miłosierdzia wszelkiego

mnie niegodnej i narodowi ludzkiemu dał na okup i zbawienie. Za to niech imię Jego święte będzie błogosławione na wieki. A ja w tym wyznaniu dobroci i miłosierdzia Jego świętego schodząc, pomocy i przyczyny przeczystej Boga Rodzice Na(j)świętszej Panny Mariej i świętych Bożych, tudzież i patronów moich pokornie wzywam, aby przyczynami swemi błagali Najwyższego Sędziego, a w tak razie ciężkim ścisłej rachuby oddania ratowali niezmierną grzesznicę. A iż przy duchowym przysposobianiu się przez wiarę i sakramenta kościelne, które ja uprzejmie czczę jako naczynia łaski Bożej i ile mogę największą pobożnością katolicką ważyć i wyznawam. Wielką też pomoc do zbawienia ludzkiego rozumiem być z dobrego dysponowania rzeczy doczesnych, których acz bardzo niewiele mam, lecz i za te dziękuję Bogu memu, które mi dał i tak nimi dysponuję. Naprzód złotych sześćset, to jest złotych czterysta, które u Panów mies(z)czan kałuskich mam w mieście Kałuszy, tak dysponuję. Do kościoła kałuskiego do świętej Anny za duszę moje złotych sto leguję, które na pewnym gruncie zapisane mam u Je(g)o Mci Pana Szymona Bydłowskiego. Do szpitala zaś kałuskiego złotych pięćdziesiąt z tej sumy, co u Panów mies(z)czan. Także też na pogrzeb złotych sto leguję z tejże sumy kałuskiej. Ostatek z miłości mojej ku małżonkowi memu onemu oddaję i leguję, dziękując mu za wszelakie jego około mnie we złym zdrowiu moim starania i pieczołowania, upraszając go, aby i po śmierci za duszę moje według przepomożenia swego dobrze czynił.

Na ostatek tak chcę mieć i o to proszę, aby tej ostatniej woli mojej i temu testamentowi nikt z krewnych moich nie przeczył ani też małżonkowi memu krzywdę jaką czynił, pozywając ich na straszny sąd Boży. A ten testament takowej wagi chcę mieć, jakoby się to działo przed księgami któremikolwiek koronnemi i aktami, dokładając jednak tego, że jeśli mnie Pan Bóg mój z tej choroby do pierwszego zdrowia przywiedzie i lepszego wolno mi go będzie poprawić, przyczynić, umniejszyć i w niwecz kasować. A teraz dla lepszej wiary i pewności ten testament przy Ich Mciach Panach przyjaciołach będąc jes(z)cze przy zupełnym rozumie i zmysłach podpisuję, to jest krzyżyk kładę jako nieumiejętna pisma i Ich Mciów użyłam do tego, aby się podpisali na tym testamencie.

Działo się w Chociniu [!] we dworku moim dnia dwudziestego ósmego sierpnia roku
tysiąc sześćset sied(e)mdziesiątego trzeciego.

- (-) Bydłowski Aleksander jako na ten czas obecny i proszony do tego testamentu
- (-) ksiądz Maciej Jan Radwański⁴⁸⁸ komendantz kałuski jako szafarz sumnienia onejże
i dispos(itor)
- (-) Jan Opacki
- (-) Władysław Żyliński

II.15. Testament Marianny z Domańskich, wdowy po Janie Mniszowskim, z 20 sierpnia 1674 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 405

W imię Pana Boga Wszechmogącego. Amen.

Zbawiciel nasz Pan Jezus Chrystus prawdziwy Syn Boży, w oczy nas upomina, ponieważ nie wiemy godziny śmierci swej, abyśmy czcili na każdy czas modląc się Boga i żebyśmy mogli z lepszym sumieniem stanąć przed sądem Bożym. Za tym napomina-niem ja, Marianna Myszkowska z domu Duma(ń)skich, aczkolwiek chora na ciele, ale zdrowa na umyśle, z dobrym) rozmysłem i z poradą przyjaciół swoich o majątności mojej ruchomej i nieruchomej, której mi Pan Bóg z łaski Swej raczył użyzyć, chcąc postanowienie uczynić, ten niniejszy testament mój spisuje, jako niżej porządkiem idzie.

Naprzód zeznawać i przez ten niniejszy testament Bogu Stworzycielowi mojemu i wszytkiej rzeczy niebieskiej i każdemu chrześcijańskiemu człowiekowi oświadczam tu i na sądzie Bożym, iż ja w prawdziwej świętej powszechnej wierze chrześcijańskiej, którą Chrystus Pan Zbawiciel nasz postanowił raczył, umrzeć chcę. Duszę moje w ręce miłosierdzia Bożego poruczam, mając zupełną nieomylną wiarę w Jego ojcowskim mi-łosierdziu i w zasłudze męki Syna Bożego, iż nie będzie w sąd ze mną wchodził, ale mnie w łaskę Swoje do wiecznej chwały przy(j)mie. Ciało moje tu pogrzebowi, gdzie będzie Pan Bóg obiecował.

Naradziwszy się dobrze niebo(s)zczykie(m) małżonkiem swoim dajemy taką lega-cJą testamentem naszym). Naprzód u Je(g)o Mści Pana Stanisława Puchalskiego odkazuujemy d(o) klasztoru trembowelskiego złotych tysiąc dziewięćdziesiąt, [na] co jest ob-ligat w grodzie. Także na półbeczek miodu przasnego złotych sto. Tenże Je(g)o Mśc Pan "uehalski winien zboża różnego małżonkowi memu: żyta półmisk, pszenicę ósmaczek P'CC, prosa półmacek, owsa półmacek, także piwa naszego własnego war [w] browarze Tenże Je(g)o Mśc zabrał także i świniej dwadzieścia. Jego poddani pobili, a Je(g)o Mśc Pan Puchalski wziął u małżonka mego koni dwa, jeden za sto złotych, a drugi, sama nie wiem, jak drugi. Zboża mego własnego, którym posiadała. Naprzód pszenicę dwie niwce, prosa miskę, grochu ósmaczkę, owsa niwu, marchwie ogrodów dwa, kapusty ogrodów dwa, rzepy ogród, maku ogrodów dwa. To wszystko należy do pomienionego klasztoru trembowelskie(go).

Co się działo w domu Pana Jędrzeja Horniekiewicza przy bytności Je(g)o Mści Pana Andrzeja Dylowskiego bielgrabiego brzeżańskie(g)o, Je(g)o Mści Pana Piotra Terlikow-skie(go), Pana Jana Bilskie(go) burmistrza, Pana Mikołaja snycyrza pisarza miejskie-go, Pana Jędrzeja stolarza przysiężnego, Pana Jędrzeja Horkiewicza [!], Pana Jędrzeja Boyka burmistrza. Na co się rękoma swemi podpisujemy się. Działo się w Brzeżaniech dnia dwudziestego augusta roku tysiąc sześćset siedemdziesiątego czwartego. A że nie umiejąc się podpisać imienia swego, podpisuję się krzyżykiem. Prosiła pisarza, aby podpisać.

- (-) Marianna Mniszowska z domu Domańskich
- (-) Nicolaus Wągrelewy notari(us) iurat(us)
- (-) Andrzej Dylowski b(urgrabia) z(iemski) b(rzeżański)
- (-) Jan Bilski burmistrz na ten czas m(anu) p(ropria)

II.16. Testament Anny z Krauszowskich, żony Andrzeja Stockiego, z 18 grudnia 1675 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 414

Ja, Anna Stocka, będąc przy rozumie i pamięci dobrej, widziawszy się bliższą być tamtego świata aniżeli tego, a wiedząc, że ziemia jestem, w ziemię się obrócić muszę, naprzód tedy Panu Bogu duszę moje oddaję, ciało zaś ziemi z ziemię w cale oddaję, a co mi Pan Bóg dał z łaski Swej pobłogosławiwszy w gospodarstwie moim te nabyte rzeczy tak dysponuję.

Naprzód pieniądze, które się zostają w gotowiźnie. Naprzód gdzie ciało moje będzie leżało, leguję do tego kościoła złotych sto monety polski(e)j. Drugie do szpitala złotych sto. Tamże do tego szpitala, w którym babowstwo należy, do kościoła, gdzie ciało moje będzie leżało. Do Lwowa leguję złotych sześćdziesiąt do ojców dominikanów na msze święte za duszę moje. Małżonka zaś mego upraszam, aby miał staranie o rodzonym bracie moim będącym w niewoli pogańskiej. Jeżeliby się obezwał, zostawuję jemu na okup szczerozłoty łańcuch, w którym osmdziesiąt czerwonych złotych zostaje. Do Kołomyi do kościoła ojców dominikanów oddać złotych sto. A ostatek na sumnieniu małżonka mego zostaje i brata mego upraszam, aby zostawał w pokoju we wszystkim i na Woliszy dożywotnim panem i na sumie i na wszystkim małżonek mój.

Datum w Gwoźcu octava Decembris anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo quinto.

Ja, ksiądz przeor kołomyjski Basilius Byliński ut supra odebrałem od Je(go) Mci Pana Stockiego Jędrzeja złotych dwieście sied(e)mdziesiąt monety polskiej, tak na msze święte, tak na szpital według woli ostatniej małżonki jego, na co się podpisuję

- (-) ksiądz Bazyli Byliński przeor kołomyjski, zakonnik Dominika świętego
- (-) Prokop Żórawiński
- (-) Jan Borzemowski manib(us) propriis

II.17. Testament Anny z Jaroszewskich Szustowskiej z 13 kwietnia 1686 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 457

W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Anna Szustowska z domu Jaroszevska, będąc z przejrzenia i woli Boga Największego nawiedzona chorobą, której każdy człowiek na świecie żyjący podległy być musi, a widząc ja siebie słabą i ku śmierci bliższej, jednak przy umyśle i pamięci do-brej czekam cierpliwie ostatniego dnia i godziny mego życia, w tym żądam, gdy Bóg Wschechmogący rozłąc(z)y duszę moje od ciała mego, duszę moje polecam w ręce Bogu w Trójcy Jedynemu, a ciało moje ziemi, jednak według obrzędu chrześcijańskie-go aby było pochowane.

A ni(e) mając z krewnych bliższego sobie, tylko doznawając wielkiej łaski i do-brodziejstwa urodzonego Je(g)o Mci Pana Jakuba Wilczopolskiego jako przyjaciela mego, który łaskawym swoim okiem dojrząwszy starości lat moich i śmierci mojej, które(g)o płaczliwie upraszałam, jako był za żywota mego dobrodziejem moim, tak i po śmierci mojej aby uczynił staranie i ciało moje według powinności chrześci-(j)ąńskiej pochować raczył, mając jednak pewną sumę swoje własną mojemi rękoma odliczoną na dobrach jaśnie oświeconego książe-cia JMci Jerzego Korybuta na Zbara-żu i Wiśniowcu Wiśniowieckiego565 hetmana wielkiego koronnego na dziedzicznych dobrach [w] województwie wołyńskim w powiecie krzemienieckim leżąca w kluczu zbarazskim nazwaną Wiąskie Rabiowskie, na której to mając sumy pewnej (w)zwyż mianowanej złotych polski(ch) sied(e)mnaście-siet, na które mając prawa i zapisy do-browolnej zeznanej od jaśnie oświeconego książe-cia JMci Jerzego Dymitra Korybuta na Zbarażu i Wiśniowcu Wiśniowieckiego hetmana wielkiego koronnego, które to pra-wa i zapisy moje wliwam i oddaję wiec(z)nie darując urodzonemu JMci Panu Jaku-bowi Wilczopolskiemu. Których to dóbr ma zażywać spokojnie bez żadnych turbaejej do oddania tej sumy, którą to mam położoną na tej majątności (w)zwyż mianowanej.

Żądając jednak po urodzonym JMci Panu Jakubowi [!] Wilczopolskim, aby zażywa-jąc tych dóbr pamiętał o duszy mojej, na co legując do domów Bożych, gdzie ciało moje leżeć będzie, z tejsze sumy powinien będzie złotych polskich sied(e)mset tysiąc [!] złotych jako następcy dóbr moich i opiekunowi ciała i duszy mojej dobrowolnie oddaję te prawa i zapisy w ręce urodzonemu JMci Panu Jakubowi

Wilczopolskiemu. W tym moim przy ostatniej woli mojej testamentem stwierdzam, do którego użyłam i prosiłam w Bogu przewielebnego ojca Mikołaja Łozickiego protopopy o(r)ze(c)ho-wieckiego spowiednika mego duchownego, co jeżeliby kto miał być sprzec(z)nym temu testamentowi memu i woli mojej ostatn(i)ej takowego pozywam na stras(z)liwy sąd Pański i sądzić się z nim będę.

Działo się w Or(z)e(c)howcach roku Pańskiego 1686 d(ie) 13 kwiecień.

Jako nieumiejąca pisać uprosiłam JMci Pana Zwana, aby się imieniem moim pod-pisał.

(-) Michał Żwan imieniem Pani Anny Szustowskiej podpisuję się

My będąc jako proszeni przyjaciele do tego testamentu podpisu rąk naszych podpisujemy się

(-) ja jako proszony do podpisu tego testamentu podpisuję się Andrzej Kwasocki m(anu) p(ropria)

(-) Aleksander Kiczycki

(-) jako będąc spowiednikiem urodzonej Pani Anny Szustowskiej ręką moją podpisuję się Mikołaj Łozicki protopopa o(r)zo(c)howiecki

(-) proszony na ten czas Uszkiewicz burmistrz i tytur cerkwie o(r)zo(c)howieckiej podpisuję się

(-) jako będąc wiadom dobrze tego testamentu proszony byłem do tego podpisu podpisuję się Te(o)dor Drabarowski m(anu) p(ropria)

II.18. Testament Anny z Wojsławskich, wdowy po Janie Wodzińskim, z 5 czerwca 1674 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 404

W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Iż każdy zdrowy spodziewa się choroby, a chory śmierci, ja, Anna Wojsławska, będąc chorobą od Pana Boga Wszechmogącego złożona, będąc w wierze prawdziwej greckiej opatrzona sakramentami cerkiewnymi, tak rozporządzam siebie samą i chudobę swoje, oddając ducha mego w ręce Panu Bogu Wszechmogącemu, Na(j)świętszej Pan—nie Marii, Aniołom Bożym i wszystkim świętym, ciało zaś moje podziemnym lochom aż do rozbudzenia przez ogromną trąbę niebieską na straszny Sąd Pański.

Chudobę moje zaś tak rozporządzam. Półtora tysiąca złotych, które rodzic mój dał mi w posagu, które ja wniosła(m) na Szydłowce, to odkazuję siostrze mojej rodzonej i potomkom jej. Na które wniesienie prawo przy Je(g)o Mci Panu Michale Maskiewicz. Także i ruchome rzeczy: łańcuch złoty i złotych sztuk dwadzieścia cztery, także pierście-niów dwa, jeden z diamentem, a drugi z turkusem, pas srebrny biały w młyńskie koła, łyżek srebrnych dwanaście wielkich staroświeckich, letników cztery, trzy atlasowych, czwarty adamaszkowy, płaszcz lazorowy falendyszowy szlamami podszyty, sześć po—włok na pościeli z jedwabiem, pięćdziesiąt sztuk różnych chust, koszul, fartuchów etc, cyny sztuk dziesięć, pięć półmisków, a pięć talerzów, kufel cynowy, lichtarzów para cynowych, także i pościel z tulumkiem i to wszystko odkazuję siostrze mojej rodzonej Anastazji i potomkom jej, aby to sobie wszystko odszukali, gdyż to po zabiciu męża mego siostry męża mego [!] Jana Wodzińskiego wszystko pobrali, a to było w Kamieńcu we dworku u siostry męża mego Paniej Tyrańskiej w schowaniu. Które to rzeczy po śmierci mego siostry nieboszczyka męża mego między się rozebrali. Więc też i dziedziczne dobra moje Chartanowce po rodzicu moim rodzonym nieboszczyku Jakubie Wojsławskim mnie wydzielone po śmierci jego tejsze wżwyż mianowanej siostrze mojej i potomkom jej odkazuję.

Co dla lepszej wiary i pewności ręką się swą własną podpisuję i Ich Mciów Panów przyjaciół swoich uprosiłam, aby się podpisali.

Działo się w Czartkowie die quinta Iunii anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo quarto.

(-) Anna Wodzińska

(-) Mikołaj Rudnicki

(-) Jan Powiadowski

(-) Tomasz Lityński

II.19. Testament Katarzyny, żony Andrzeja Dobrzańskiego, z 10 kwietnia 1644 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S. 188

W imię Pańskie. Amen.

Testament szlachetnie urodzonej JMci Paniej Katarzyny Dobrzańskiej przy bytności księdza Aleksandra Kazimierza Kozielskiego na ten czas komendarza manaczyńskiego, także i przy bytności Ich Mciów Panów Pana Jana Skotnickiego i JMci Pana Stefana Krzeczowskiego uczyniony anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto die de-cima Aprilis.

Mając ustawicznie przed oczyma niepewność życia mego na śmierć, a zatem następującą wieczność, która po wszystkie wieki trwać będzie i straszliwy, a sprawiedliwy sąd Sędziego żywych i umarłych, prosiłam zawsze Pana Boga mego, aby mię z łaski Swej Boskiej przenaświętszej i z niewymownego miłosierdzia Swego niegodnej porządnie z pamięcią i w łasce Jego dał szczęśliwie umrzeć, więc teraz już widząc bliski termin śmierci mojej już, na umyśle zdrowa, jednakże na ciele schorzała będąc, naprzód Stworzycielowi i Odkupicielowi memu dziękuję, że mi niegodnej dał, czasu użyczył trochę wolnego do porządnego rozstawania się z tem mizernem, błahem, a omelnem światem. Oświadczam się przy tem Bogu w Trójcy Jedynemu, że w wierze prawdziwej katolickiej i posłuszeństwie Kościoła rzymskiego przepędziwszy wiek swój zmierzony Kościołowi Bożemu nic nie kontradykuję, ale wszystkie artykuły wiary rzymskiej mocnie z ufnością i zupełną wiarą wyznawam i przy nich, jeżeliby tego potrzeba była, śmierć i żywot swój pokładam. Duszę grzeszną moje najdroższą krwią Zbawiciela mego odkupioną Onemuż jako Panu i Stworzycielowi swemu w ręce oddaję Jego przenaświętsze. Ciało ziemię i z której jestem stworzona. Na(j)świętszej Panny i patronki mojej, także i Anioła Stróża mego na pomoc podczas śmierci wzywam i żądam. Amen. Boże Najwy(ż)szy nieba i ziemię bądź miłościwy grzesznej duszy.

Złoto, srebro i insze rzeczy wszystkie, które są w rejestrze napisane i specyfikowane, tak nabyte z obopólnie z małżonkiem mojem Panem Andrzejem Dobrzańskim z starania naszego (któregom za żywota doznawała wiary, szczeroci i poszanowania, jako się godziło na miłego przyjaciela), te rzeczy wszystkie odkazuję małżonkowi memu i dziatkom z niem spłodzonym Teodorowi i Janowi synom moim miłym. Do których rzeczy nie masz nikogo bliższego ani pokrewnego oprócz małżonka mego, a dziatki moich z mężem najmielszym spłodzonych. Tem testamentem leguję do kościoła zbaraskiego ojców bernardynów letnik aksamitny czarny z płatanami

rękawami z pasamanami złote-mi atłasem białem podszyte, listwy złote i różnemi jedwabiami szyte. Za wolą małżonka mego daję atłas zielony z pasamanami złotemi do kościoła manaczyńskiego. Sumę trzysta złotych od rodziców mnie należących, która jest w intercyzie u Jej Mci Paniej Tarnowskiej 180 kasztelanki żarnowskiej, temuż miłemu małżonkowi memu leguję. Która suma w grodzie jest zapisana w no(wo)miejskiem alias korczyńskim). Naznaczam według testamentu, przychodzący do kresu życia mego, proszę to, co się dostanie do kościoła zbaraskiego, aby respektu mego rzeczy legowanych na każdy tydzień przez rok ofiara Boża żeby była odprawowana.

(-) Jan Bogoria Skotnicki

(-) Stefan Krzeczowski

(-) Aleksander Kozielski

(łoci sigilloruni)

II.20. Testament Elżbiety z Kaszewskich, żony primo roto Jana Kudelskiego, secundo voto Waclawa Tymieńskiego, z 13 lutego 1654 roku

Джерело: Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / Opracowali Paweł Klint, Konrad Rzemieniecki, Jakub Węglorz. Wrocław, 2018 – S.240

In nomine Domini. Amen.

Dnia trzynastego lutego roku tysięcznego sześćsetnego pięćdziesiątego czwartego.

Ja, Helzbieta Tymieńska, przy dobr(e)y pamięci tak duszą i ciałem moim ostatnią wolę moje dysponuję.

Naprzód duszę moje Panu Bogu oddaję. Ciało moje u fary, chcę, aby było pogrzebione. Zapis mój na dobrach dziedzicznych Je(g)o Mści Pana Jana Kudelskiego na wsi Kudelczynach w powiecie brańskim od niego mnie dany jako małżonce swojej rodzi-cowi memu Je(g)o Mści Panu Piotrowi Kaszewskiemu oddaję. Sumę półtora tysiąca na Szarawce także Je(g)o Mści rodzicowi memu zapisuję. Trzema tysiącami, które mam zapisane prostem długiem na Gródku od Je(g)o Mści Pana Waclawa Tymieńskie(g)o, tak sporządzam. Z tych trzech tysięcy dwa tysiąca zapisuję Je(g)o Mści Panu Marcinowi Ligowskiemu s(z)wagrowi memu, których używać ma z małżonką swoją siostrą moją Barbarą Ligowską. Z trzeciego tysiąca na Gródku [z] trzech tysięcy będących pomie-nionych na pogrzeb odkazuję złotych polskich czterysta i msze święte za duszę moje. Odkazuję z tegoż trzeciego tysiąca do kościołów złotych sześćset: do farskiego kościoła husiatyńskiego złotych trzysta, do kościoła ojców bernardynów husiatyńskich tyleż jako i do fary złotych trzysta. Szablę w srebro oprawną i rządzik srebrny, suknię, ferezy(j)-kę półgranatnią fiołkową pods(z)ytą atłasem całem, srebrne potrzeby w zastawie we złotych sied(e)mdziesiąt i czterech odzyskać u Żyda Smojła. Łyżek srebrnych cztery, flas(z)a cynowa w zastawie we dwudziestu złotych u Mośka. Płas(z)czyk aksamitny rysiami podszyty u malarki Sebastianow(e)y już wykupiony we dwudziestu złotych w Kamieńcu u Janczowskiego. Pierścień złoty żabińcem we złotym jednym u Wieszki miesz-czanina kamienieckiego.

A dla lepsz(e)y wiary przyjaciół do podpisu odsyłam i sama się ręką swoją podpi-suję. Datum w Husiatynie trzynastego dnia miesiąca lutego roku tysiąc sześćsetnego pięćdziesiątego czwartego.

(-) Helzbieta Tymieńska

(-) Mikołaj Jeżowski

(-) Kr(z)ys(z)tof Sokolnicki

(-) przy bytności mojej ks(iądz) Bonawentura Paluski kaznodzieja husiatyński
ordinarius